

Araştırmalar ve İncelemeler / Researches and Studies

Sarı Abdullah'ın *Düstûru'l-İnşâ*'sındaki Serdarlık Beratları

Fatih Bayram*

Öz

Bu makalede, üç serdarlık beratı incelenmektedir. Serdarlık beratı, padişah tarafından sadrazama ya da bir vezire Osmanlı ordusuna ya da donanmasına kumanda etme yetkisi tevcih eden bir belgedir. Bu belgelerin birkaç örneği, Osmanlı sultanlarının yaptığı atamaları ve yazışmaları bir araya getiren reisülküttap Sarı Abdullah (ö. 1660)'ın münşeâtında yer almaktadır. İlk belge, Hâfiz Ahmed Paşa'nın kapudan-ı deryâ olarak atanmasıyla ilgilidir. İkinci belge ise Sadrazam Kuyucu Murad Paşa'nın Şark Cephesi'ne serdar olarak atanmasıyla ilgilidir. Bu belge, Sultan I. Ahmed'in yaşlı sadrazamına karşı olan büyük saygısının bir delili olarak görülebilir. Üçüncü belge ise Vezir İbşir Mustafa Paşa'nın Macaristan cephesine komutan olarak atanmasıyla ilgilidir. Bu belgeler, Osmanlılar'ın XVII. asrın ilk yarısında Safevîler'i ve Macarlar'ı nasıl algıladıklarını görmek açısından vazgeçilmezdir. Bu makale, ihmal edilen bir kaynak olan serdarlık beratlarını XVII. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'na ilgi duyan tarihçilerin dikkatine sunmayı amaç edinmektedir. Bu vesikalarda Osmanlı sultanının çağdaş devletleri ve olayları tarihî bir kavrayışla nasıl algıladığını gördüğümüzü kolaylıkla iddia edebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Hâfiz Ahmed Paşa, İbşir Mustafa Paşa, Kuyucu Murad Paşa, Macaristan, Nef'î.

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul/Türkiye, fatih.bayram@medeniyet.edu.tr, orcid.org/0000-0002-3601-7053

Berats of the Serdarlık in the *Düstûru'l-İnşâ* of Sarı Abdullah

Abstract

In this article, three appointmental documents called *serdarlık beratı* have been examined. Serdarlık beratı is a kind of document which was bestowed by the Ottoman sultan to the grand vizier or to one of the viziers in order to appoint him as the commander-in-chief of the Ottoman army or admiral-in-chief of the Ottoman navy. A few examples of these documents are kept in the reisülküttâb Sarı Abdullah (ö. 1660)'s *münşeât*, collection of imperial edicts and correspondences of the Ottoman sultans. The first document is related to the appointment of Hâfız Ahmed Paşa as Admiral-in-Chief of the Ottoman Navy. The second document is related to Vizier Kuyucu Murad Paşa's appointment as the Commander-in-Chief of the Ottoman Army in the Eastern Front. This document can be seen as an evidence of Sultan Ahmed I's reverence for his old Grand Vizier. The third document is related to the vizier İbşir Mustafa Paşa's appointment as the commander-in-chief of the Ottoman army in Hungary. These documents are an indispensable source in terms of how the Ottomans viewed the Safavids and Hungarians in the first half of the seventeenth century. The article aims at introducing a neglected source, i.e. serdarlık berats, to the historians who are interested in the seventeenth-century Ottoman empire. It can safely be argued that the Ottoman sultans addressed their perception of the contemporary states and events with a historical insight in these imperial edicts.

Keywords: Hâfız Ahmed Paşa, İbşir Mustafa Paşa, Kuyucu Murad Paşa, Hungary, Nef'î.

Giriş

Serdarlık beratları, Osmanlı devlet zihniyetini anlamak açısından önemli metinlerdir. Bu vesikalar, Osmanlı askeri ve siyasi tarihi açısından mühim bilgiler içermektedir. Düşmanın nasıl tanımlandığı, seferlere nasıl hazırlanıldığı ve olağanüstü durumlarda ordu komutanlarına ne gibi geniş yetkiler tanındığı gibi konular açısından serdarlık beratları vazgeçilmez kaynaklardan birisidir.

Bu makalede ele alacağımız serdarlık beratları, Sarı Abdullah'ın *Düsturu'l-İnşâ* adlı münşeât mecmuasında yer alan beratlardır.¹ Osmanlı münşeât mecmualarında padişahlara ait mektupların yanı sıra serdarlık beratları gibi farklı belgelere de yer verilmektedir. En fazla şöhret bulan münşeât mecmuası Feridun Ahmed Bey (ö. 1583)'e aittir.² Osmanlı dönemine ait diğer önemli münşeât mecmuası ise IV. Murad (1623-40) dönemi reisülküttablarından olan Sarı Abdullah Efendi'ye aittir.

Düsturu'l-İnşâ'da dört serdarlık beratı bulunmaktadır. Bunlardan ilki Sadrazam Malkoçoğlu Ali Paşa'ya Sultan I. Ahmed tarafından tevcih edilen Engürüs Seferi serdarlığı beratıdır. Bu berat, başka bir çalışmada değerlendirildiği için bu makalede diğer üç berat üzerinde durulacaktır.³ *Düsturu'l-İnşâ*'da, Vezir İbşir Mustafa Paşa, Sadrazam Kuyucu Murad Paşa ve Kapudân-ı Deryâ Hâfiz Ahmed Paşa'ya verilen serdarlık beratlarına da yer verilmektedir.

Bu makalenin gayesi, şimdye kadar ihmal edilen bir kaynak olan serdarlık beratlarını araştırmacıların dikkatine sunmaktır. Çalışmamızda, belgelerin diplomatik hususiyetlerinden ziyade içerikleri üzerinde durulacaktır.⁴ Ayrıca, beratların

- 1 Bu makalede *Düsturu'l-inşâ*'nın Nûru Osmaniye nüshası kullanılacaktır. Adnan Erzi, Sarı Abdullah münşeâtının Süleymaniye Kütüphanesi Es'ad Efendi Koleksiyonu'nda yer alan 3333 no.'lu nüshanın 'elde bulunan yegane nüsha' olduğunu ifade ederek yanılığa düşmektedir. Bu hususta bkz. Adnan Sadık Erzi, "Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar", *Belleten*, c. XIV, sayı 56, Ekim 1950, s. 632. Sarı Abdullah Efendi'nin *Düsturu'l-İnşâ* adlı münşeât mecmuasının başka nüshaları da bulunmaktadır. Bu mecmuanın farklı nüshaları hakkında bilgi için bkz. Ülker AYTEKİN, "Sarı Abdullah Efendi ve Mesnevi-i Şerif Şerhi", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2002, s. 108-109.
- 2 Feridun Ahmed Bey'in hayatı ve eserleri hakkında bkz. Abdülkadir ÖZCAN, "Feridun Ahmed Bey (ö. 991/ 1583)", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 12, 1995, s. 396-397.
- 3 Sadrazam Malkoçoğlu Ali Paşa'ya verilen serdarlık beratı için bkz. Fatih Bayram, "Sultan I. Ahmed Tarafından Malkoçoğlu Ali Paşa'ya Tevcih Edilen Serdarlık Beratı", *Divân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, cilt 23, sayı 44, Haziran 2018, s. 91-114.
- 4 Beratların çeşitleri ve diplomatik hususiyetleri hakkında bkz. M. Tayyib GÖKBİLGİN, *Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlimi*, İstanbul, Enderun Yayınları, 1992, s. 85-87; Mübahat S. KÜTÜKOĞLU, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul, Kubbealtı Yayınları, 1998, s. 124-145; Nejdet GÖK, "Beylikler Döneminden İtibaren Osmanlı Diplomatikasında Berat For-

içeriklerinin değişen koşullarla birlikte nasıl dönüşüm geçirdiği meselesi de tartışılacaktır. Makalenin sonunda serdarlık beratlarının transkripsiyonuna da yer verilecektir. Beratlar sıralanırken, Sarı Abdullah münşeâtındaki sıralamadan ziyade kronolojik sıralama esas alınmıştır. Bu beratlar arasında bir sadrazama verilen berat olması açısından Kuyucu Murad Paşa'ya verilen serdarlık beratı üzerinde daha ayrıntılı durulacaktır. Serdarlık beratlarına geçmeden önce Sarı Abdullah Efendi'nin hayatı ve eserlerinden kısaca bahsetmenin yerinde olacağı kanısındayız.

I. Sarı Abdullah Efendi (1584-1660) ve *Düstûru'l-İnşâ*

Sarı Abdullah Efendi, 29 Safer 992 (12 Mart 1584) tarihinde İstanbul'da doğdu.⁵ Babası Seyyid Muhammed, bir Mağrib şehzadesiydi. Babasının şerifler sülalesine mensup olduğu belirtilmektedir.⁶ Annesi ise, Sadrazam Halil Paşa'nın kardeşi olan beylerbeyi Mehmed Paşa'nın kızıdır. Abdullah Efendi küçük yaşta baba-sı vefat ettiği için onun eğitimiyle üvey babası olan Hacı Hüseyin Ağa ilgilendi.⁷

Ömer Faruk Akün, Sarı Abdullah Efendi'yi "XVII. asırda, tasavvufî ve siyasî te'lifâtı ile şöhret bulmuş mümtaz bir Türk müellifi ve reisülküttâbı" olarak nitelendirmektedir.⁸ Akün'ün de belirttiği gibi, Sarı Abdullah Efendi tasavvufî hayatının yanı sıra siyasî yönüyle de dikkat çekmektedir. Mesnevî'nin birinci cildini şerh eden Sarı Abdullah, Hazret-i Şârih olarak anılan Galata Mevlevîhânesi şeyhi İsmail-i Ankaravî ile yakından tanışmakta idi. Müntesip olduğu şeyhler arasında Aziz Mahmud Hüdâî, İdris Muhtefî, Hacı Kabâyî Efendi ve Beşir Ağa gibi isimler bulunmaktaydı.⁹

mu", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1997; Nejdet Gök, "Osmanlı Beratları Kapsamında Diplomatika İlmi veya 'İlm-i İnşâ'", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 20, 2008, s. 743-744; Nejdet Gök, *Osmanlılar-I: Devlet-Bürokrasi: Teşkilat, Diplomatika*, İstanbul, Kriter Yayınları, 2016, s. 132-133; Nuri Taşkın, "Osmanlı Diplomatikasında Mülknameler", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, s. 9. Kanuni dönemine ait bir serdarlık beratı örneği için bkz. Mehmet Şakir Yılmaz, " 'Koca Nişancı' of Kanuni: Celalzade Mustafa Çelebi, Bureaucracy and 'Kanun' in the Reign of Suleyman the Magnificent (1520-1566)", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, 234-246.

5 Nihat Azamat, "Sarı Abdullah Efendi (ö. 1071/1660)," *DİA*, cilt 36, 2009, s. 145.

6 Ömer Faruk Akün, "Sarı Abdullah Efendi (1584-1660)," *MEB İslam Ansiklopedisi*, cilt 10, 1967, s. 215.

7 Azamat, *a.g.m.*, s. 145.

8 Akün, *a.g.m.*, s. 215.

9 Akün, *a.g.m.*, s. 217; Abdurrezzak Tek, *Melâmet Risâleleri: Bayrâmî-Melâmiliği'ne Dair*, Bursa, Emin Yayınları, 2007, s. 38-39.

Hat sanatında da mahareti bulunan Sarı Abdullah, Halil Paşa'nın divitdarlığı vazifesinde bulundu. Kısa süreliğine de olsa iki kez reîsülküttâb olarak atanan Sarı Abdullah, IV. Murad ile birlikte Bağdat seferine de katıldı. Ağaç ve çiçek yetiştiriciliği alanında kendini yetiştiren Sarı Abdullah, bahçe düzenlemesi konusunda hüner sahibiydi. 1641 (H. 1051) yılında Sultan I. İbrahim tarafından "reîs-i şukûfeciyân" olarak tayin edildi. Tayin beratında, "*sâbıkan tuğrâ-yı 'âlîşân hizmetinde olan Abdullah dâme mecdühü*" ifadesi dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra beratta "*şârih-i esrâr-ı Mesnevî-i Hazret-i Celâleddîn*" ifadesiyle onun Mesnevî şerhine atıfta bulunmaktadır.¹⁰ Yedi yeni zerrin (sarı) lale çeşidi yetiştirmesinden dolayı kendisine "sarı" lâkabı verildiği belirtilmektedir. Bu lale çeşitlerinden üçü kendi adıyla anılmakta olup en meşhuru ise "yamalı kabak" olarak bilinmekteydi.¹¹

Sarı Abdullah Efendi'nin *Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî*, *Semerâtü'l-fu'âd*, *Cevheretü'l-bidâye ve dürretü'n-nihâye*, *Nasihatü'l-mülûk*, *Mir'âtü'l-asfiyâ* ve *Düsturu'l-İnşâ* gibi eserleri bulunmaktadır.¹² Sarı Abdullah Efendi (1584-1660)'ın *Düsturu'l-İnşâ* adlı eseri, Osmanlı siyasi ve kültürel tarihi için önemli bir kaynaktır.¹³ Eser, II. Bayezid'in Molla Cami'ye gönderdiği iki mektupla ve Molla Cami'nin bu mektuplara cevabıyla başlamaktadır. Mecmuada daha sonra Sultan Hüseyin Baykara'nın Sultan II. Bayezid'e gönderdiği mektuba yer verilmektedir. Sarı Abdullah münşeâtında, Hümayun Şah'ın Seydi Ali Reis vasıtasıyla Kanunî'ye yolladığı mektuba da yer verilmektedir.¹⁴ Mecmuada yer alan mektupların önemli bir kısmı Osmanlı sultanları ile Safevi hükümdarları arasındaki yazışmalara aittir. Babürlü hükümdarı Cihangir ile Şah Abbas'ın yazışmalarına da yer verildiği görülmektedir. Sarı Abdullah münşeâtında, Osmanlı sultanları ile Babürlü hükümdarları arasındaki yazışmalara da yer verilmektedir. Eserde, II. Bayezid döneminden Sultan İbrahim dönemine kadar uzanan geniş bir zaman dilimine ait yaklaşık 170 vesika yer almaktadır.¹⁵

10 Seyit Ali Kahraman, *Osmanlı Çiçekçileri ve Çiçekleri*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2014, s. 49-50. İlgili sayfaların fotoğrafını gönderme hususundaki gayret ve nezaketinden dolayı Rabia Mercimekçi Çemrek'e müteşekkirim.

11 Serhat Gültaş, "Sarı Abdullah Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2014, s. 11.

12 Akün, *a.g.m.*, s. 218; Azamat, *a.g.m.*, s. 147.

13 Akün, *a.g.m.*, s. 218.

14 Sarı Abdullah Efendi, *Düsturu'l-İnşâ*, Beyazıt Kütüphanesi Yazma Eser Koleksiyonu, no. 5880, vrk. 129a -129b.

15 Akün, *a.g.m.*, s. 218.

Düsturu'l-İnşa adlı eserde bizzat Sarı Abdullah Efendi'nin kaleminden çıkan mektuplar ya da fetihnamelere de yer verilmektedir. Mecmuada yer alan Bağdat fetihnâmesini bizzat Reisülküttâb Sarı Abdullah Efendi hazırladı.¹⁶ Fetihnâmeye Bağdat'ın Sultan Süleyman Han'dan bu yana Osmanlılar'ın elinde bulunduğu hatırlatılarak başlanmaktadır. Daha sonra Safevîler tarafından ele geçirilen Bağdat'ı IV. Murad'ın tekrar fethetme gayretine işaret edilmektedir. Bunun üzerine Sultan, “dört halife düşmanlarına” (“*a'dâ-yı çehâr yâr*”) karşı sefere karar verdi. Fetihnâmeye göre, Sultan 8 Receb 1048 (16 Kasım 1638) tarihinde Bağdat havalisine geldi.¹⁷ Osmanlı ordusu Şat ve Furat gibi hızlı bir şekilde (“*mânend-i Şat ve Furat meterise revân olub*”) siperlere hareket etti.¹⁸ Kale otuz dokuz gün boyunca ağır bir top ateşine tutuldu. Sonunda barış ve esenlik şehri olan Bağdad (“*Bağdâd-ı darü's-selâm*”) “*memâlik-i Âl-i Osman*”ın sınırları içindeki yerini yeniden aldı. Fetihnâmede Bağdat'ın fethinin diğer memleketlerin yanı sıra tüm Osmanlı kasabalarında ve nahiyelerinde ilan edilmesi istenmekte ve halkın her kesiminin yirmi gün boyunca şenlikler düzenlemesine ruhsat verilmesi emredilmektedir. Burçlarda ve kalelerde fetih kutlaması için top ve tüfek atılması ve sokakların süslenmesi, muhtaçlara sadaka dağıtılması ve Padişah için hayır duada bulunulması istenmektedir.¹⁹

Bağdad seferi sırasında Reisülküttâblık yapan Abdullah Efendi'nin diğer bir yönü de Mesnevî şârihlerinden oluşudur. Onun Mesnevi'ye olan ilgisi münşeat mecmuasına da yansımıştır. Mecmuasıda yer verilen mektuplar içinde Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin Mesnevî'sinden beyitlere rastlanmaktadır. Özellikle Osmanlı-Safevi yazışmalarında Mesnevi'ye sıkça yer verilmesi inşa dilinde her iki devletin kâtipleri arasında oluşan ortak bir kültürel zemine işaret etmektedir.²⁰ *Düsturu'l-İnşâ* adlı eserinde sultanların mektuplarına yer veren Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fu'âd* adlı eserinde de I. Bayezid, II. Murad, II. Mehmed ve I. Süleyman döneminde yaşayan Bayramî-Melâmî şeyhlerin hayat hikayelerine yer vermektedir. Devlet adamlarıyla tasavvuf erbâbı arasındaki ilişkilerin incelendiği bu menkıbevi eserde, Sarı Abdullah'ın gelişen olaylara bir tarihçi nazarıyla baktığına da şahit olmaktayız. Bu eserde, Bayramî-Melâmîliğin tarihindeki önemli olayların nasıl geliştiği sosyal boyut da ihmal edilmeden anlatılmaktadır.²¹

16 Sarı Abdullah, *a.g.e.*, vrk. 29b.

17 Sarı Abdullah, *a.g.e.*, vrk. 30a.

18 Sarı Abdullah, *a.g.e.*, vrk. 30b.

19 Sarı Abdullah, *a.g.e.*, vrk. 32a.

20 Ülker Aytakin, *a.g.t.*, s. 108.

21 *Semerâtü'l-fu'âd*'da Şeyh Ebû Hâmid Aksarayî (Somuncu Baba), Hacı Bayram-ı Velî, Akşemseddin, Emir Sikkînî, Bünyâmin Ayâşî, Pîr Ali Sultan Aksarayî, Çelebi Şeyh, Şeyh Ahmed

II. Serdarlık Beratları

Aslen Arapça olan berat kelimesi “yazılı kağıt ve mektup” gibi anlamlara gelmektedir. Beratlar, padişaha ait belgeler arasında olup onun tuğrasını taşımaktaydılar. Beratın süresi, tuğranın sahibi olan padişah öldüğünde ya da tahttan indirildiğinde sona ermekteydi. Beratın yeni tahta çıkan padişah döneminde de geçerliğini koruyabilmesi için “tecdîd” (yenileme) beratı düzenlenmekteydi.²²

Osmanlı belgelerinde berata nişan, biti, misal ve hüküm denildiği de vâkidir.²³ Beratlar, bir vazife ya da memuriyete tayin, gelir tahsisi, bir imtiyaz ya da muafiyet tevcihi gibi nedenlerle verilmekteydi.²⁴ Bu tür belgelerde, icra edilecek vazifenin adı ve yerinin yanı sıra berat tevcih edilen kişinin adı, beratın ne için verildiği ve berat sahibinden beklenenler sıralanmaktaydı. Serdarlık beratlarında da benzer bir durum söz konusudur.²⁵ İnceleyeceğimiz serdarlık beratlarında, kumandanlığa atanan kişinin ismine ve meziyetlerine değinildiği gibi onun yetkilerinin neler olduğu ve bu vazifeye neden atandığı açıklanmaktadır. Bunun yanı sıra serdar olarak atanan kişinin tâbi olduğu kurallar ya da kanunlar hatırlatılmaktadır.

Padişahların ordunun başında sefere çıkmadıkları durumlarda onlara vekâleten sadrazamlar başkomutan vekili olarak sefere çıkarlar ve kendilerine serdâr-ı ekrem ünvanı verilir.²⁶ Serdar-ı ekrem olarak atanan sadrazama sefer esnasında azil ve tayin yetkisinin yanı sıra sürgün ve idam yetkisi de tanınmaktaydı. Sadrazam tüm bu kararları padişaha sormadan alma yetkisine sahipti. Uzunçarşılı'nın ifadesiyle, sefer esnasında sadrazamın emri ferman demektir.²⁷ Ayrıca onun yap-

Sârân'ın hayatlarına yer verilmektedir. Eserde *Mantıku'l-tayr*'dan ve *Mesnevi*'den beyitlere de rastlanmaktadır. Eserin bir bölümünde Sarı Abdullah'ın çocukken gördüğü Pîr Ahmed adlı bir şeyhin anlattığı bir olaya da yer verilmektedir: “*Edirne’de sâkin olup hâlâ Ebâ Eyyüb Ensârî’de Zâlpaşa Câmii kurbünde deryânın cânib-i sâhilinde medfûn olan mezârın sâhibine Şeyh Pîr Ahmed derler. Erzel-i ömre varmış bir pîr idi. Bu abd-i kemter tûfil iken onları görmüştüm. Ol hikâyet eder ki, Pîr Ali Sultan, oğlu Şeyh İsmail’i İstanbul’a gönderirken beni tenhâsına dâvet edip ‘Çelebi Şeyh’in İstanbul’da maktûl olacağı ve cümle serencâmını haber verip, lâkin bizim sıhhatimizde olmaz’ diye tahkik buyurdu ve bizi İstanbul’a gönderdi.*” Abdurrezzak Tek, *a.g.e.*, s. 89.

22 Mübahat S. Kütükoğlu, “Berat,” *DİA*, cilt 5, 1992, s. 472.

23 M. Tayyib Gökbilgin, *Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmî*, İstanbul, Enderun, 1992, s. 85, Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul, Kubbealtı, 1998, s. 124.

24 Gökbilgin, *a.g.e.*, s. 85; Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 85.

25 Gökbilgin, *a.g.e.*, s. 85-86.

26 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara, TTK Yayınları, 1988, s. 158.

27 Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 161.

tığı masrafların hesabı pek sorulmazdı.²⁸ Daha önce de belirtildiği gibi, serdarın maiyetinde malî konularda yetkili olan bir defterdar ya da onun vekili olan bir hazine kâtibi de bulunmaktaydı.²⁹

A. Hâfız Ahmed Paşa (ö. 1041/1632)'ya Verilen Serdarlık Beratı

Nef'î'nin “*kutb-ı vüzerâ Âsaf-ı dâna-yı zamâne*”³⁰ diyerek övdüğü Hâfız Ahmet Paşa, 22 Şevval 1016 (10 Şubat 1608) tarihinde vezirlik pâyesiyile kapudan-ı deryâ olarak atandı.³¹ XVII. yüzyıl boyunca kapudan-ı deryâ olarak atanana vezir rütbesi verilmekteydi.³² Kapudan-ı Deryâ Ahmed Paşa, Donanma-yı Hümâyûn ile Akdeniz'e açıldı. Mısır hazinesini İstanbul'a getirmek için İskenderiye'ye gitti. Ahmed Paşa, İskenderiye'de iken Mısır'a giden alay gemilerine Rodos'ta korsanlar saldırmıştı. Üç dört gemi gasp edilirken diğer gemiler de büyük zayiata uğradı.³³ Rodos'ta yaşanan korsan saldırısından dolayı Ahmed Paşa görevden 1018 H. (1609) yılında azlolunarak yerine daha önce yeniçeri ağası olan Halil Paşa kapudan-ı deryâ tayin olundu.³⁴ Ahmed Paşa, 1610 yılında Kuyucu Murad Paşa komutasındaki İran seferine katıldı.³⁵ Daha sonraki yıllarda sadrazamlık görevinde de bulunan Hâfız Ahmed Paşa'nın “*letâyife mâil*” yani şakacı ve esprili bir kişiliği vardı.³⁶ Nef'î de onu “*vezîr-i nüktedân*” şeklinde tavsif etmektedir.³⁷ Kâtib Çelebi ise, onun “*hânende ve şâir olmağla diğer vüzerâdan mümtâz*” olduğunu belirtmektedir.³⁸ Budin'de serdar kaymakamlığı

28 Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 162.

29 Abdülkadir Özcan, “Serdar”, *DİA*, cilt 36, 2009, s. 551.

30 *Nef'î Dîvânı*, s. 185.

31 Mustafa Sâfi, *Zübdetü'l-tevârih*, yay. İbrahim Kara Çuhadar, c. 2, Ankara, TTK Yayınları, 2003, s. 76. Sultan I. Ahmed'in imâmı olan Mustafa Sâfi, *Zübdetü'l-tevârih* adlı eserini sultanın emriyle yazdı. I. Ahmed'in bu yöndeki isteğini Hâfız Ahmed Paşa ona tebliğ etti. Sâfi de eserini tamamladığında onu yine Hâfız Ahmed Paşa vasıtasıyla Sultan'a takdim etti. Bu hususta bkz. Mustafa Sâfi, *a.g.e.*, s. XXVI. Nev'îzâde Atâyî'ye göre, 1015 yılı Muharrem ayında kapudan-ı derya oldu. Bu hususta bkz. Nev'îzâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fi Tekmilleti's-Şakâ'ik*, haz. Suat Donuk, ed. Derya Örs, c. 2, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017, s. 1877.

32 İdris Bostan, “Kapudan Paşa: Osmanlılar'da Deniz Kuvvetlerinin Baş ve İdarecisi”, *DİA*, cilt 24, 2001, s. 354-355.

33 Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr fi Esfâri'l-bihâr*, haz. İdris Bostan, ed. Mustafa Çiçekler, Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi, 2018, s. 182, 222.

34 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, cilt 3, kısım 2, Ankara, TTK Yayınları, 2011, s. 380.

35 Orhan F. Köprülü, “Hâfız Ahmed Paşa (ö. 1041/1632)”, *DİA*, cilt 15, 1997, s. 84.

36 Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, s. 182.

37 *Nef'î Dîvânı*, s. 192.

38 Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, s. 182.

vazifesinde de bulunan Hâfız Ahmed Paşa hakkında Peçevî de övgü dolu ifadeler kullanmaktadır. Peçuyulu İbrahim Efendi'nin anlattığına göre, Hâfız Ahmed Paşa seher vaktinde Kur'ân tilâvet ederken ya da evrâdını okurken onu dinlemeyi arzu eden insanlar otağının etrafını doldurmaktaydı.³⁹

Kapudan-ı deryâ Hâfız Ahmet Paşa'ya verilen serdarlık beratını diğer beratlardan ayıran husus, denizlerle ilgili âyetlere yer verilmesidir. Asıl mesele anlatılmadan önce yapılan uzunca ve ağıdalı bir giriş dikkat çekmektedir. Diğer belgelere nazaran okunması hayli zor olan uzun tamlamalara yer verilmektedir. Ayrıca, diğer beratların aksine, serdar olarak atanan kişi olan Ahmed Paşa'nın daha önceki görevlerinden bahsedilmemektedir.

Diğer serdarlık beratlarında olduğu gibi, Ahmed Paşa'ya verilen beratta da Allah'a tevekkül edilmesi, Hz. Peygamber'in ruhuna tevessül edilmesi, Dört halife, ashâb-ı kirâm, evliya ve şeyhler için dua edilerek zafer dileğinde bulunulması istenilmektedir.⁴⁰ Dua edilecekler arasında evliyâ ve şeyhlerin de zikredilmesi Osmanlı Devleti'nin tasavvufa karşı saygılı tavrının bir örneği olarak görülebilir.

Hâfız Ahmed Paşa'ya verilen serdarlık beratında, limanlarda ve adalarda bulunan kalelerin saldırı ihtimaline karşı korunması için gerekli tedbirlerin alınması emredilmektedir. Kalelerin güçlendirilmesi ve belli başlı eksikliklerinin giderilmesi istenmektedir. Beratta dikkat çeken hususlardan birisi de Akdeniz'de seyreden ticaret gemileriyle ilgilidir. Mağrib'den ve Mısır'dan İstanbul'a giden ticaret gemilerinin zarar görmemesi için gerekli tedbirlerin alınması istenmektedir.

Diğer serdarlık beratlarında da olduğu gibi bu beratta da serdara geniş yetkiler verilmektedir. Onun yapacağı atamaların "*Kânûn-ı kadîm-i Osmânî*"ye uygun olduğu takdirde padişah tarafından sorgulanmayacağı ifade edilmektedir. Kanuna uygunluk hususunun özellikle vurgulanması Osmanlı yönetim anlayışı açısından önem arz etmektedir. Beratta ayrıca sefere katılan beylerin serdara tam itaat içinde olmaları emredilmektedir.

B. Sadrazam Kuyucu Murad Paşa (ö. 1020/1611)'ya Verilen Şark Seferi Serdarlığı Beratı

Osmanlılar ile Safevîler arasında 1578 yılında başlayan savaş uzun sürdü. Bu savaş esnasında Tebriz, Sadrazam Osman Paşa tarafından fethedilmiş ve bu şehirde hutbe 2 Şevval 993 (27 Eylül 1585) tarihinde III. Murad adına

39 "*Serdâr kâim-i makâmîliği nâmıyla gelmiş idi. Halk otağın ihâta iderler ve seher vaktinde evrâd-ı şerîfin ve Kur'ân-ı 'azîmden tilâvetin istimâ' iderler idi.*" Peçevî İbrahim Efendi, *Tarih-i Peçevî*, önsöz ve indeks Fahri Ç. Derin, Vahit Çabuk, c. 2, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1980, s. 286.

40 Sarı Abdullah, *a.g.e.*, vrk. 227b.

okunmuştu. Safevî kuvvetleri Tebriz'i geri almak için çok uğraşılsa da buna muvaffak olamadılar. Ferhad Paşa'nın 9 Şevval 996 (1 Eylül 1588) tarihinde Gence'ye girmesi tahta yeni çıkan Şah Abbas'ı zor durumda bıraktı. Bunun üzerine Şah Abbas, Haydar Mirza adına bir elçisini 1590 yılı Ocak ayında İstanbul'a gönderdi. Fethedilen yerlerin Osmanlılar'ın elinde kalması şartıyla iki devlet arasında anlaşma yapıldı.⁴¹

Şah Abbas'ın Osmanlılar'dan barış istemesinin nedeni, Özbeklerle olan mücadelesinde Batı Cephesi'ni sağlama almaktı. Şah Abbas'ın tahta geçmesinden bir yıl önce Özbekler, 1587 yılında Herat'ı fethetmişlerdi. 1589 yılında ise, Özbek hükümdarı Abdülmü'min Han Şah Abbas'ı yenerek Meşhed şehrini ele geçirdi.⁴² Özbekler'e üstünlük sağlayan Şah Abbas, Osmanlılar'ın Habsburglarla ve Celâlî isyancılarıyla mücadelesini fırsat bilerek bazı Osmanlı şehirlerine saldırmaya başladı. Bu husus, beratta da ifade edilmektedir.⁴³ 1603 yılının Ekim ayında Tebriz Safevîler'in eline geçti ve Nahçıvan tahliye edildi. Kasım ayında ise Revan muhasara edildi.⁴⁴ Beratta da Safevîler'in Tebriz, Nahçıvan, Gence ve Revân şehirlerine yönelik taarruzu eleştirilmektedir.⁴⁵ Osmanlılar, Şah Abbas tarafından ele geçirilen toprakları geri almak düşüncesiyle İran'a birçok sefer düzenledi. Murad Paşa'nın Şark Seferi de bu amaca yönelikti.

Sadrazam Murad Paşa'ya verilen berat, Osmanlı'nın içinde bulunduğu müşkül durumu göstermesi açısından ilginçtir. XVI. yüzyılın son yılları ile XVII. yüzyılın ilk yılları Osmanlı İmparatorluğu için sıkıntılı bir dönemdi. 1591 yılında Habsburglarla başlayan savaş devam ederken 1603 yılında Safevîlerle de savaş başladı. Bir yandan da Celâlî isyanlarıyla mücadele eden Osmanlılar, adeta üç cephede birden savaş vermek durumundaydı.⁴⁶ Kuyucu Murad Paşa'dan önce İran Seferi'nin serdarlığını Cıgala-zâde Sinan Paşa yürütmekteydi. Bekir Kütükoğlu'nun ifadesiyle, Sinan Paşa'nın Şark seferleri "Anadolu'nun sükûnu

41 Feridun M. Emecen, *Osmanlı Sultanları II, II. Selim'den Sultan İbrâhim'e (1566-1648)*, Ankara, İSAM Yayınları, 2016, s. 60-61. Antlaşma maddeleri arasında, Hz. Ali dışındaki diğer üç halifeye hakaret edilmemesi hükmü de yer almaktaydı. Bu hususta bkz. Abbas Amanat, *Iran: Modern History*, New Haven & London, Yale University Press, 2017, s. 81.

42 Sholeh A. Quinn, *Shah 'Abbas: The King who Refashioned Iran*, London, Oneworld Publications, 2015, s. 82.

43 Sarı Abdullah, *a.g.e.*, vrk. 223b.

44 Emecen, *Osmanlı Sultanları II*, s. 125.

45 Sarı Abdullah, *a.g.e.*, vrk. 223b.

46 Feridun M. Emecen, "Çağdaş Osmanlı Kaynaklarında Uzun Savaşlar ve Zitvatorok Antlaşması ile İlgili Algılama ve Yorum Problemleri," *Osmanlı Araştırmaları*, cilt XXIX, 2007, s. 87.

ve devletin bakâsı” gibi ciddî sorunları beraberinde getirmişti.⁴⁷ Devleti düştüğü müşkül durumdan kurtaranlardan birisi de Murad Paşa idi.

Veziriazam Derviş Paşa'nın 9 Aralık 1606 tarihinde öldürülmesinden iki gün sonra Sultan I. Ahmed, Murad Paşa'yı sadrazam olarak tayin etti.⁴⁸ Celâlî isyanlarının bastırılmasında büyük başarı gösteren Kuyucu Murad Paşa, padişahın takdirini kazandı.⁴⁹ Habsburglar'la yapılan Uzun Savaş sonrasında Zitvatorok Antlaşması'nın imzalanması Osmanlı'nın Garp Cephesi'ni rahatlatmıştı. Zitvatorok antlaşmasında müzakereciler arasında Murad Paşa'nın damadı olan Budin beylerbeyi Kadızade Ali Paşa ve Budin kadısı Habil Efendi de bulunmaktaydı.⁵⁰ Habsburglarla imzalanan Zitvatorok antlaşmasının mimarları arasında bulunan ve Celâlî isyanlarını bastıran Murad Paşa'nın Şark seferine serdar olarak atanması, Osmanlı'nın Safevîlerle de bir barış arayışında olduğu şeklinde de anlaşılabilir.

Murad Paşa'ya tevcih edilen serdarlık beratı, Sadrazam Malkoçoğlu Ali Paşa'ya tevcih edilen Engürüs serdarlığı beratıyla benzerlikler taşımaktadır. Sultan I. Ahmed tarafından verilen iki serdarlık beratında da, olayların ne şekilde geliştiği hakkında bilgi verilmektedir. Daha önceki sultanların mücadeleleri ve gayretleri de minnet ile anılmaktadır. Beratta, “*Şah Abbas-ı nâ-sipâs-ı hak-nâ-şinâs*” in III. Murad dönemindeki sulh talebinin padişah tarafından geri çevrilmediği özellikle vurgulanmaktadır. Halkın rahatının bozulmaması ve memleketindeki kalelerin harap olmamasını isteyen Osmanlı sultanı, barış teklifine sıcak yaklaşmıştı.⁵¹ Beratta, Safevî şahından söz edilirken onun “nankör ve hak hukuk tanımayan birisi” olarak nitelendirildiği görülmektedir.

Beratta, Sadrazam Murad Paşa'nın daha önceki görevlerinden söz edilerek Engürüs cephesinde serdar olduğu vurgulanmaktadır. Onun Mısır'daki görevinin yanı sıra Ta'iz, San'a ve Aden'de çıkan isyanları bastırma konusundaki gayreti de övülmektedir.⁵² Beratta belirtildiği üzere, onun Şark seferi serdarlığına getirilme-

47 Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyasi Münâsebetleri*, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1993, s. 276.

48 Abdulkasim Gül, *Celâlikıran Kuyucu Murad Paşa*, İstanbul, Klasik Yayınları, 2018, s. 65.

49 Murad Paşa'nın Celâlî İsyancıları ile mücadelesi hakkında bkz. Gül, *a.g.e.*, s. 67-129.

50 Gustav Bayerle, ed., *The Hungarian Letters of Ali Pasha of Buda, 1604-1616*, Budapest, Akadémiai Kiadó Yayınları, 1991, s. IX. Aslen Bursalı olan Habil Efendi, uzunca bir süre Budin kadılığı yaptı. Zitvatorok Antlaşması'ndaki aktif rol oynamasından dolayı daha sonra Bursa payesiyle Belgrad mollalığına atandı. Bu hususta bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani, Osmanlı Ünlüleri*, haz. Nuri Akbayar, Seyit Ali Kahraman, cilt 2, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s. 551.

51 Sarı Abdullah, *a.g.e.*, vrk. 223b.

52 Murad Paşa'nın Mısır'daki görevleri ve Yemen Beylerbeyliği hakkında bkz. Gül, *a.g.e.*, s. 20-32.

sinin en önemli nedenlerinden birisi de tecrübeli birisi olmasıdır. Kuyucu Murad Paşa'nın kumandasındaki Osmanlı ordusu, 1 Rebiülevvel 1019 (24 Mayıs 1610) tarihinde Üsküdar'dan hareketle İran seferine çıktı.⁵³

Beratta, Murad Paşa'ya vezir, beylerbeyi ve sancak beyi atama yetkisi de tanınmaktadır. Ancak bu geniş yetkinin sınırı da çizilmektedir. Yapılacak atamaların *kânûn-ı Osmanî*'ye uygun olması kaydıyla pâdişah tarafından da kabul edileceği belirtilmektedir. Böylelikle, sadrazamın kanun dışı keyfi bir şekilde hareket etmemesi gerektiği de ifade edilmektedir.

Serdarlık beratında dikkati çeken önemli bir husus ise, yolda “*davarların biçilmemiş tarlaya saltvirenlerin*” ve köylülerin yiyeceklerine ve akçesine el uzatanların şiddetli cezaya çarptırılmalarının emredilmesidir: “*eger başların kesüb boyunların urmakdur ve eger ortasından iki biçmekdür ve eger habs ve sâ'ir 'ukûbet ile siyâset ve mu'âheze idüb...mahallerinde bilâ-tevakkuf icrâ idüb kimesneye hımâyet ve müsâmahat eylemeye.*”⁵⁴ Beratta, reâyâyâ zarar verenlerin neden böyle şiddetli cezaya çarptırılmaları gerektiği de izah edilmekte ve bunun “*mûcib-i ibret için*” olduğu vurgulanmaktadır. Beratta yer alan bu ifadeler, Osmanlı İmparatorluğu'nda köylüyü koruma gayretinin boyutları hakkında iyi bir fikir vermektedir. Osmanlı hukukuna göre, herhangi bir keyfi uygulamaya ya da haksızlığa maruz kalan köylünün doğrudan sultana başvurma hakkı bulunmaktaydı.⁵⁵

Murad Paşa'ya verilen serdarlık beratında, onunla birlikte sefere katılanların bu seferi başka sefere benzetmemeleri ve bu serdarı da başka serdarlarla kıyaslamaları emredilmektedir.⁵⁶ Bu ifadeler, I. Ahmed'in Kuyucu Murad Paşa'ya ne denli saygı duyduğunun bir göstergesidir. İlginç bir şekilde, I. Ahmed tarafından Engürüs Serdarlığı'na tayin edilen Malkoçoğlu Ali Paşa gibi Murad Paşa da sefer esnasında vefat etmişti. Daha önce de belirtildiği gibi, Sarı Abdullah münşeâtında yer alan serdarlık beratlarından birisi Ali Paşa'nın Engürüs serdarlığıyla ilgiliydi.⁵⁷ Ali Paşa, Engürüs cephesine varamadan Belgrad'da 8 Safer 1013 (6 Temmuz 1604) tarihinde vefat etti.⁵⁸ Murad Paşa ise cepheye varmış olmakla birlikte pek bir meydan savaşı yaşanmaksızın cephe gerisinde hayatını yitirdi.

53 *Tarih-i Na'ima*, c. 2, s. 382. Bazı kaynaklarda Murad Paşa'nın Haziran ayı başında sefere çıktığı belirtilmektedir. Bu hususta bkz. Gül, *a.g.e.*, s. 135.

54 Sarı Abdullah, *a.g.e.*, vrk. 226a.

55 Halil İnalçık, “Köy, Köylü ve İmparatorluk,” *Osmanlı İmparatorluğu: Toplum ve Ekonomi*, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1996, s. 14.

56 Sarı Abdullah, *a.g.e.*, vrk. 226a.

57 Sarı Abdullah, *a.g.e.*, vrk. 220a-223a.

58 Bayram, *a.g.m.*, s. 97.

1610 yılı ortalarında Şark Seferi için yola çıkan Murad Paşa, yolculuk esnasında Hacı Bektaş-ı Velî'nin, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin ve Şems-i Tebrizî'nin türbelerini ziyaret etti. 19 Ekim 1610 tarihinde Tebriz'e gelen Osmanlı ordusu Acıgöl Nehri'nin civarına yerleşti. Şah Abbas ise Şürhâb Tepesi'nde konaklamaktaydı. Bir müddet Tebriz kalesini ele geçirmek için çabalayan Osmanlı ordusu, erzak sıkıntısı ve yaklaşan kış nedeniyle Van'a çekilmek durumunda kaldı. Daha sonra Bitlis'e geçen ve burada Ramazan bayramı kutlamalarına katılan Murad Paşa, 23 Aralık 1610 tarihinde Diyarbakır'a gitti. Diyarbakır'da yaklaşık beş ay kalan Murad Paşa 1611 yılı Mayıs ayında Çermik Sahrası'na ordugâhını kurdu. Sefer hazırlıklarını burada sürdüren Murad Paşa, 25 Cemaziyevvel 1020/5 Ağustos 1611 tarihinde vefat etti. Çermik Sahrası'na muvakkaten defnedilen Murad Paşa'nın naaşı, vasiyeti üzerine Vezneciler'de bulunan ve kendi adıyla anılan külliyeğe nakledildi.⁵⁹

Doksan yıldan fazla ömür süren Murad Paşa, 9 Ekim 1609 tarihinde Sultan Ahmed Camii'nin temel atma töreninde bulunanlar arasındaydı.⁶⁰ Dönemindeki tarihçilerin takdirini ve saygınlığını kazanmış birisidir. Kuyucu Murad Paşa'nın iltifatına mazhar olduğunu belirten Peçevî,⁶¹ onunla ilgili bir menkıbeye yer verir. Peçevî, İbn-i Arabî (ö. 1240)'nin Koca Kuyucu diye birisinin zuhûr edeceğini -kronolojiye kayıtsız kalarak- “beşyüz yıl” önce işaret ettiğini belirtmektedir.⁶² Naima ise, onun tasavvuf erbabına hürmet beslediğini ve Nakşibendî tarikatına müntesip olduğunu belirtmektedir.⁶³

Murad Paşa, Hasankale'deyken kendisine şair Nef'î takdim edilmişti. Şairi beğenen sadrazam, onu İstanbul'a göndererek Divan-ı Hümayûn'da maden mukataacılığına kâtip olarak yazdırdı.⁶⁴ Nef'î onun için iki medhiye yazmıştı.⁶⁵ On-
dan “*ol serdâr-ı zafer-kîş-i adû-fersâ*”⁶⁶ diye söz eden şair, Murad Paşa'nın “*kîş-*

59 Gül, *a.g.e.*, s. 136-141. Murad Paşa'nın külliyesi hakkında bkz. Ahmet Vefa Çobanoğlu, “Kuyucu Murad Paşa Külliyesi,” *DİA*, cilt 26, 2002, s. 509-510.

60 Ömer İşbilir, “Kuyucu Murad Paşa (ö. 1020/1611),” *DİA*, cilt 26, 2002, s. 508.

61 Peçevî, *a.g.e.*, cilt 2, s. 329-330.

62 “*Bu ol vezir-i dilirdir ki memalik-i Âl-i Osman'ı eşkıyadan tathîr itmişdir ve beşyüz yıl mukaddem Şeyh-i Ekber rahmetullâhi 'aleyh hazretleri Kuyucu Koca diyü imâ ve işâret ile kitabına yazmışdır.*” *Tarih-i Peçevî*, cilt 2, s. 354.

63 Naîma Mustafa Efendi, *Tarih-i Na'ima*, haz. Mehmet İşirli, cilt 2, Ankara, TTK Yayınları, 2007, s. 351.

64 Gül, *a.g.e.*, s. 137; Nef'î Ömer Efendi, *Nef'î Divânı*, yay. Metin Akkuş, Ankara, Akçağ Yayınları, 1993, s. 15.

65 Nef'î'nin Murad Paşa'ya yazdığı iki medhiye için bkz. *Nef'î Divânı*, s. 133-141.

66 *Nef'î Divânı*, s. 133.

*ver-i İrân-zemîne şûr u gavgâ*⁶⁷ düşürdüğünü belirtmekte ve “*mülk-i Acem’de*” Hz. Ebûbekir’in ve Hz. Ömer’in ismini yüceltmesini temenni etmektedir.⁶⁸

C. Vezir İbşir Mustafa Paşa’ya Verilen Serdarlık Beratı

Aslen Abaza olan İbşir Mustafa Paşa, dayısı Abaza Mehmed Paşa’nın yanında yetişti. Dayısının 1629 yılında Bosna beylerbeyliğine getirilmesi nedeniyle onunla birlikte Bosna’ya gitti. Abaşa Paşa’nın 1634 yılında öldürülmesinden sonra Kemankeş Kara Mustafa Paşa’nın himayesine girdi. IV. Murad’ın Revan ve Bağdat seferlerine katıldı. Daha önce mirahurluk vazifesinde bulunan İbşir Paşa, 1639 yılı Nisan ayında Budin beylerbeyliğine atandı. Daha sonra Sivas beylerbeyliği ve Halep beylerbeyliği gibi görevlerde bulunan İbşir Paşa, Abaza Hasan Paşa’nın öncülüğündeki bir isyan hareketine katıldı. İsyân hareketini teskin etmek için Abaza Hasan Paşa Türkmen ağalığına getirilirken İbşir Mustafa Paşa da Halep beylerbeyliğine atandı. Sadrazam Derviş Mehmed Paşa’nın ağır hastalığa yakalanmasından dolayı sadaret mührü onun yakın arkadaşı olan İbşir Mustafa Paşa’ya gönderildi.⁶⁹ 28 Ekim 1654 (16 Zilhicce 1064) tarihinde sadrazamlığa atanan İbşir Paşa’nın Halep’ten İstanbul’a gelmesi aylar sürdü. Mevsimin kış olduğunu öne süren İbşir Paşa’nın İstanbul’a gelmekte direnmesinin asıl nedeni öldürülme korkusuydu. Yeniçerilerden çekindiği için binlerce sipahiye yanına alarak 25 Şubat 1655 tarihinde Üsküdar’a geldi.⁷⁰ Mali sıkıntılardan dolayı sipahileri memnun etmekte güçlük çekti. Yeniçerilerle sipahilerin başlattıkları bir isyan sonucunda sadrazamlıktan feragat etmek zorunda kalan İbşir Paşa, 11 Mayıs 1655 (5 Receb 1065) tarihinde idam edildi.⁷¹ Evliya Çelebi, onun “*gayet sâlih ve dindar âdem olduğu*”nu dile getirmekte ve “*kahve haramdır deyü süd ve bahârlı şerbet içtiği*”ni belirtmektedir.⁷²

İbşir Paşa’ya verilen serdarlık beratı, Sarı Abdullah münşeatındaki diğer beratlarla göre daha kısa ve sade bir şekilde yazılmıştır. Bu beratı ilginç kılan husus, Osmanlı için Budin’in ne anlama geldiğinin belgede yalın bir şekilde ifade

67 *Nef’î Dîvânı*, s. 135.

68 “*Kırıp al dâdım Sıddık u Fârûkun revâfızdan Alîlik et koma mülk-i Acemde bir teberrâyi.*” *Nef’î Dîvânı*, s. 136.

69 M. Münir Aktepe, “İbşir Mustafa Paşa (ö. 1065/1655),” *DİA*, cilt 22, 2000, s. 375.

70 Abdülkadir Özcan, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları III: IV. Mehmed’den III. Osman’a (1648/1757-)*, İstanbul, İSAM Yayınları, 2018, s. 25.

71 Aktepe, *a.g.m.*, s. 376.

72 Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme (indeksli tıpkıbasım)*, haz. Seyit Ali Kahraman, c. 1, Ankara, TTK Yayınları, 2003, vrk. 81a; Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi*, haz. Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, cilt 1, İstanbul, YKY, 2011, s. 134.

edilmesidir. Beratta Budin'in Macaristan sınırının "demir kilidi" (*âhen kilidi*) olduğu özellikle vurgulanmakta ve Budin civarının düşman saldırılarından korunmasının devletin temel öncelikleri arasında yer aldığı ifade edilmektedir.

Belgede ilginç bir şekilde, serdarlık beratı verme geleneğinden de söz edilmekte ve serdarlara padişahın mührüyle mühürlenmiş beratlar verildiği hatırlatılmaktadır. Bunun yanı sıra serdarlara kararlarında "tam serbestiyet" (kemâl-i istiklâl) verileceği de özellikle vurgulanmaktadır. Beratta ferman yerine eski Türk geleneğine uygun olarak "yarlığ" kelimesinin kullanıldığı görülmektedir.

Serdarlık beratlarında, mühim bir hususla ilgili acil bir karar alınması gerektiğinde serdarlığa atanan kişiye karar verme yetkisi verildiğine dair ifadeler yer verilmektedir. Beratta, Habsburg Devleti'yle devam eden barışı zora sokacak bir gelişme olduğunda İbşir Paşa'ya karar alma yetkisi tanınmaktadır. Ancak bir karara varmadan önce serhat gazileriyle istişare etmesi tavsiye olunmaktadır. Görüşüne başvurulacak serhat gazilerinin "ak sakallı" (sefid-rîş), dindar ve dürüst olmaları gerektiği belirtilmektedir.

Genel bir uygulama olarak timar tevcihatı için gerekli tüm defterler sefere götürülmekteydi. İbşir Paşa ile birlikte sefere katılması gerekenler arasında defter kethüdaları ile timar defterdarları da bulunmaktaydı.⁷³ Serdara tanınan yetkiler arasında zeâmet ve timar tevcihi de bulunmaktadır. Berata göre, İbşir Paşa, gerekli gördüğü kişilere Padişah'ın onayını beklemeden zeâmet ve timar vermeye yetkili kılınmaktaydı.⁷⁴

Sonuç

Serdarlık beratlarında yer alan önemli hususlardan birisi de Hz. Muhammed'e, Çehâryâr-ı güzîn'e yani Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'ye dua edilmesidir. Böyle bir ifadeye "*Vezir Sinan Paşa'ya yazılan serdarlık hükmü*"nde rastlanmaktadır.⁷⁵ Kapudan Ali Paşa'ya verilen serdarlık beratında ise Dört Halife'ye dua edilmesine dair ifade şu şekilde geçmektedir: "Çehâryâr-ı güzîn rıdvânullahi Te'âlâ 'aleyhim ecma'înin rûh-ı pür-fütûhlarından isti'ânet ve istimdâd eyleyüb..."⁷⁶ İstanbul kadısına Veziriazam Sinan Paşa'nın Nemçe ve Macar cephesine serdar olarak tayiniyle ilgili gönderilen bir hükümde ise, çâr-

73 Sarı Abdullah, *a.g.e.*, vrk. 39b-40a.

74 Sarı Abdullah, *a.g.e.*, vrk. 40b.

75 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (COA), DVNS. MHM. d, 61/178, 6 Ramazan 994 (21 Ağustos 1586).

76 COA, DVNS. MHM. d, 19/316, 12 Safer 980 (24 Haziran 1572).

yâr-i güzîn ile birlikte sahâbe-i kirâm ve evliyanın ruhları için dualar edilmesi istenmektedir: “çâr-yâr-ı kirâm ve sâyir sahâbe-i ’izâm ve gürûh-ı evliyâ-yı ’âlî-makâmın ervâh-ı mukaddeselerinden isti’ânet ve istimdâd eyleyüb...”⁷⁷ Kadıların önemli görevlerinden birisi de, ordu sefere çıkmadan önce gerekli hazırlıkların yapılmasıdır.⁷⁸ Bunun yanı sıra kadılardan tasavvuf erbabına dua edilmesinin istenmesi dikkate değerdir. Benzer bir tutumun Kadızadeliler döneminde yazılan serdarlık beratlarında devam edip etmediği ayrı bir araştırma konusudur.

Sarı Abdullah münşeâtında yer alan serdarlık beratları incelendiğinde özellikle Kapudan-ı Deryâ Hâfız Ahmed Paşa’ya verilen serdarlık beratının kullanılan terminoloji ve üslûp açısından diğerlerine göre daha girift olduğu görülmektedir. Ahmed Paşa gibi vezâretle serdarlığa atanan İbşir Mustafa Paşa’ya verilen serdarlık beratı muhtevâ açısından daha sade ve kısadır. Bu beratın en önemli yönlerinden birisi serdarlık beratı tevcih etme geleneğinden söz edilmesidir. Diğer bir önemli yönü ise Budin şehrinin Osmanlı İmparatorluğu’nun kaderinde ne denli önemli olduğunun yalın bir şekilde ifade edilmesidir.

Pâdişah tarafından sadrazama tevcih edilen Engürüs Seferi beratı ile Şark Seferi beratları muhtevâ açısından oldukça zengindir. Engürüs Seferi beratı gibi Şark Seferi serdarlığı beratı da I. Ahmed tarafından tevcih edilmiştir. Engürüs serdarlığı beratında Ali Paşa’nın daha önceki görevlerinden ve başarılarından bahsedilmekle birlikte çok abartılı ifadeye pek rastlanmamaktadır. Murad Paşa’ya verilen beratta ise, Sadrazam’a övgü kısmının oldukça uzun ve abartılı olduğu görülmektedir. Belki de bu durum, Sultan’ın Engürüs cephesinde barışı sağlayan ve Celâlî İsyanları’nı bastıran Koca Murad Paşa’ya karşı olan minnetinin bir yansımasıydı. Tarihçi Peçevî’nin Murad Paşa’nın zuhûr edeceğine dair İbn-i Arabî’nin sözüne yer vermesi yaşlı sadrazama o devirde duyulan hayranlığın ve minnettarlığın ifadesi olarak görülebilir.

Münşeâtta yer alan beratlar birlikte incelendiğinde bu belgelerin tarih araştırmaları için mühim ve ilginç bilgiler içerdiği görülmektedir. Bazı beratlarda daha önceki sultanların izlediği siyasetten ve fetihlerinden övgüyle bahsedilmesi Osmanlı siyasi tarihindeki devamlılığı görmek açısından öğreticidir. Benzer bir şekilde serdarlığa atanların daha önceki görevlerinden ve başarılarından söz edilerek onların yeni görevleri konusunda bir anlamda cesaretlendirilmeleri temin edilmekteydi. Düşmandan söz edilirken ağır ifadeler kullanılmakla birlikte

77 COA, DVNS. MHM. d, 71/426, 29 Şevval 1001 (29 Temmuz 1593).

78 Ekrem Tak - Bilgin Aydın, *Arz, Marûz, İlâm: Osmanlı Diplomatikasında Belge Formlarının Değişimi Üzerine Bir İnceleme, İstanbul*, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Yayınları, 2018, s. 55.

barış fırsatlarının da değerlendirilmesinin tavsiye edilmesi anlamlıdır. Dört halifeden, sahâbeden ve evliyadan saygıyla söz edilmesi de bu belgelerin ardındaki zihin dünyasını anlamamıza yardımcı olmaktadır. Özellikle Şark Seferi ile ilgili beratta, Safevîler'in Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'a karşı saygısız tavırları hatırlatılarak bu üç halifenin isminin Acem diyarında da yüceltilmesi için mücadele edildiği vurgulanmaktadır.

Serdarlara geniş yetkilerin verilmesi seferde hızlı karar alabilmek açısından önemlidir. Onun maiyetinde olanlardan tam itaat istenmesi ordudaki ahengin önemine matuftu. Serdarın da emri altındakilere görev tevcih ederken kanuna uygun hareket etmesinin hatırlatılması da dikkat çekicidir. Murad Paşa'ya verilen serdarlık beratında yer alan, köylünün mahsulüne zarar verenlerin boyunlarının vurulmasına varacak kadar şiddetle cezalandırılmalarına dair emirler, Hammurabi'den I. Ahmed'e kadar gelen zayıfı güçlüye ezdirmeyen hukuk geleneğinin bir tezâhürüdür.

Kaynakça

Aktepe, M. Münir, “İpşir Mustafa Paşa (ö. 1065/1655),” *DİA*, cilt 22, 2000.

Amanat, Abbas, *Iran: Modern History*, New Haven & London, Yale University Press, 2017.

Aytekin, Ülker, “Sarı Abdullah Efendi ve Mesnevi-i Şerif Şerhi”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2002.

Bayerle, Gustav, ed., *The Hungarian Letters of Ali Pasha of Buda, 1604-1616*, Budapest, Akadémiai Kiadó Yayınları, 1991.

Bayram, Fatih, “Sultan I. Ahmed Tarafından Malkoçoğlu Ali Paşa’ya Tevhid Edilen Serdarlık Berati”, *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, cilt 23, sayı 44, Haziran 2018.

Bostan, İdris, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2003.

_____, *Osmanlılar ve Deniz: Deniz Politikaları, Teşkilat, Gemiler*, 3. bs., İstanbul, Küre Yayınları, 2010.

_____, “Kapudan Paşa: Osmanlılar’da Deniz Kuvvetlerinin Başı ve İdarecisi”, *DİA*, cilt 24, 2001.

COA, DVNS. MHM. d, 19/316, 12 Safer 980 (24 Haziran 1572).

COA, DVNS. MHM. d, 19/547, 26 Rebiülevvel 980 (6 Ağustos 1572).

COA, DVNS. MHM. d, 61/178, 6 Ramazan 994 (21 Ağustos 1586).

COA, DVNS. MHM. d, 71/426, 29 Şevval 1001 (29 Temmuz 1593).

Çobanoğlu, Ahmet Vefa, “Kuyucu Murad Paşa Külliyesi”, *DİA*, cilt 26, 2002.

Emecen, Feridun M., “Çağdaş Osmanlı Kaynaklarında Uzun Savaşlar ve Zitvatorok Antlaşması ile İlgili Algılama ve Yorum Problemleri”, *Osmanlı Araştırmaları*, cilt XXIX, 2007.

_____, *Osmanlı Sultanları II, II. Selim’den Sultan İbrâhim’e (1566-1648)*, Ankara, İSAM Yayınları, 2016.

Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme (indeksli tıpkıbasım)*, haz. Seyit Ali Kahraman, cilt 1, Ankara, TTK, 2003.

Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, haz. Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, cilt 1, İstanbul, YKY, 2011.

Gök, Nejd, “Beylikler Döneminden İtibaren Osmanlı Diplomatasında Berat Formu”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1997.

_____, “Osmanlı Beratları Kapsamında Diplomatika İlmi veya ‘İlm-i İnşâ’”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 20, 2008.

_____, *Osmanlılar-I: Devlet-Bürokrasi: Teşkilat, Diplomatika*, İstanbul, Kriter Yayınları, 2016.

Gökbilgin, M. Tayyib, *Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmi*, İstanbul, Enderun Yayınları, 1992.

Gül, Abdulkasim, *Celâlikıran Kuyucu Murad Paşa*, İstanbul, Klasik Yayınları, 2018.

Gültaş, Serhat, “Sarı Abdullah Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2014.

İmâm Nevevî, *Riyâzû's-Sâlihîn: Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, tercüme ve şerh M. Yaşar Kandemir – İsmail Lütfi Çakan – Raşit Küçük, c. 4, İstanbul, Erkam Yayınları, 2010.

İnalcık, Halil, “Köy, Köylü ve İmparatorluk”, *Osmanlı İmparatorluğu: Toplum ve Ekonomi*, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1996.

İşbilir, Ömer, “Kuyucu Murad Paşa (ö. 1020/1611)”, *DİA*, cilt 26, 2002.

Kahraman, Seyit Ali, *Osmanlı Çiçekçileri ve Çiçekleri*, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2014.

Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-bihâr*, haz. İdris Bostan, ed. Mustafa Çiçekler, Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi, 2018.

Köprülü, Orhan F., “Hâfız Ahmed Paşa (ö. 1041/1632)”, *DİA*, cilt 15, 1997.

Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, haz. Hayrettin Karaman – Ali Özek – İbrahim Kâfi Dönmez - Mustafa Çağrıncı – Sadrettin Gümüş – Ali Turgut, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.

Kütükoğlu, Bekir, *Osmanlı-İran Siyasî Münâsebetleri*, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1993.

Kütükoğlu, Mübahat S., “Berat”, *DİA*, cilt 5, 1992.

_____, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul, Kubbealtı Yayınları, 1998.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani, Osmanlı Ünlüleri*, haz. Nuri Akbayar –Se-yit Ali Kahraman, cilt 2, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

Mustafa Sâfî, *Zübdetü't-tevârih*, yay. İbrahim Kara Çuhadar, c. 2, Ankara, TTK Yayınları, 2003.

Naîma Mustafa Efendi, *Tarih-i Na'ima*, haz. Mehmet İpşirli, c. 2, Ankara, TTK Yayınları, 2007.

Nef'î Ömer Efendi, *Nef'î Dîvânı*, yay. Metin Akkuş, Ankara, Akçağ Yayınla-
rı, 1993.

Nev'izâde Atâyi, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti's-Şakâ'ik*, haz. Suat Do-
nuk, ed. Derya Örs, cilt 2, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı,
2017.

Özcan, Abdülkadir, “Feridun Ahmed Bey (ö. 991/ 1583)”, *DİA*, cilt 12, 1995.

_____, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları III: IV. Mehmed'den III. Osman'a (1648-1757)*, İstanbul, İSAM Yayınları, 2018.

_____, “Serdar,” *DİA*, c. 36, 2009.

Peçevî İbrahim Efendi, *Tarih-i Peçevî*, önsöz ve indeks Fahri Ç. Derin, Vahit Çabuk, c. 2, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1980.

Quinn, Sholeh A., *Shah 'Abbas: The King who Refashioned Iran*, London, Oneworld Publications, 2015.

Sarı Abdullah Efendi, *Düstûru'l-İnşa*, Beyazıt Kütüphanesi Yazma Eser Ko-
leksiyonu, no. 5880.

_____, *Düstûru'l-İnşâ*, Süleymaniye Kütüphanesi Nûruosmaniye Kolek-
siyonu no. 4303.

Tak, Ekrem - Aydın, Bilgin, *Arz, Marûz, İlâm: Osmanlı Diplomatasında Belge Formlarının Değişimi Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Yayınları, 2018.

Taşkın, Nuri, “Osmanlı Diplomatasında Mülknameler”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012.

Tek, Abdurrezzak, *Melâmet Risâleleri: Bayrâmî-Melâmiliği'ne Dair*, Bursa, Emin Yayınları, 2007.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara, TTK Yayınları, 1988.

_____, *Osmanlı Tarihi*, cilt 3, kısım 2, Ankara, TTK Yayınları, 2011.

Yılmaz, Mehmet Şakir, “ ‘Koca Nişancı’ of Kanuni: Celalzade Mustafa Çelebi, Bureaucracy and ‘Kanun’ in the Reign of Suleyman the Magnificent (1520-1566)”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

SERDARLIK BERATLARININ TRANSKRİPSİYONU⁷⁹:

I. Sâbikan Kapudan olan Hâfız Ahmed Paşa'ya virilen Serdârlık Berâtının Sûretidir:

[226b] Çün Hazret-i Kirdigâr-ı Mâlikü'l-mülk *ellezî sehharâ lekümü'l-fülke*⁸⁰ fehvâ-yı mu'ciz-nümây *ellezî sehharâ lekümü'l-bahra litecriye'l-fülke fihî*⁸¹ muktezâsınca sefâyin-i zafer-karâyin-i saltanat rûz-i efzûnumı muvâfakat-ı şurta-i mehâbet *fesehharnâ lehü'r-rîha tecrî biemrihî ruhâ'en haysü esâbe*⁸² ile behâr-ı zehhâr-ı memâlik-i rub'-ı meskûnda seyyâr ve Cenâb-ı Perverdigâr-ı fâli-ku'l-isbâh mürsilü'r-riyâh ma'nâ-yı kerâmet miğrâ-yı *Rabbükümü'llezî yüzci lekümü'l-fülke fi'l-bahri li-tebteğû min fazlihî*⁸³ müsted'âsınca zevârik-ı nusret şevârik-ı hilâfet-i ebed-makrûnumı müsâ'adet-i hûbûb-i nesemât ve min âyâtihî *en yürsile'r-riyâha mübeşşirâ*⁸⁴ ile 'ummân-ı bî-pâyân mesâlik-i kûh ve hâmûnda tayyâr ve merâkib-i meymenet mecâzib-i devlet ve ikbâl-i bî-zevâlimi teyyâr-ı aktâr-ı rûy-ı zemînde hareket-i sükkân *ve'l-fülkü tecrî [fi'l-bahri]bi-emrihî*⁸⁵ ile leyl ü nehâr revân ve mecârî-i şevket ve ikbâl-i ebediyyü'l-ittisâlimi kuvvet-i bâdhân ve *hamelnâhüm fi'l-berri ve'l-bahri*⁸⁶ ile 'ale'l-istimrâr dâyimü'l-cereyân ve şümû'-i kamer-lümû'-i fânûs geştî-i feth-me'nûs hândân-ı fâyizu'l-ihsânımı *ve'l-kamera kaddernâhu menâzile*⁸⁷ siyâkı üzre bedr-i tâbdâr gibi tâbân ve mencûk-ı 'ayyûk-ı şurûk di'âme-i sefîne-i pür-sekîne-i dûdmân refî'u'l-bünyânımı *ve's-şemsü tecrî li-müstakarrin*⁸⁸ misdâkı üzre mânend-i âfitâb 'âlem-tâb-ı dırahşân eyledi. Felâ-cerem hasbe'l-medlûl i'câz-şümûl-i bi's-şükr tedûmü'n-ni'am

79 Sarı Abdullah Efendi, *Düsturu'l-İnşâ*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Koleksiyonu no. 4304.

80 "İzni ile denizde yüzüp gitmeleri için gemileri emrinize verdi." Kur'an-ı Kerîm, *İbrâhim Sûresi*, 32.

81 "İçinde gemilerin yüzmesi için denizi size hazır hale getirmiştir." Kur'an-ı Kerîm, *Câsiye Sûresi*, 12.

82 "Bunun üzerine biz de, istediği yere onun emriyle kolayca giden rüzgârı onun emrine verdik." Kur'an-ı Kerîm, *Sâd Sûresi*, 36.

83 "(Kullarım!) Rabbiniz, lütfuna nâil olmanız için denizde gemileri sizin için yüzdürendir." Kur'an-ı Kerîm, *İsrâ Sûresi*, 66.

84 "(Hayat ve bereket) müjdecileri olarak rüzgârları göndermesi" Kur'an-ı Kerîm, *Rûm Sûresi*, 46.

85 "Ve emri uyarınca [denizde] yüzen gemileri (sizin hizmetinize verdi)" Kur'an-ı Kerîm, *Hac Sûresi*, 65.

86 "Onları, (çeşitli nakil vasıtaları ile) karada ve denizde taşıdık." Kur'an-ı Kerîm, *İsrâ Sûresi*, 70.

87 "Ay için de birtakım menziller (yörüngeler) tayin ettik." Kur'an-ı Kerîm, *Yâsîn Sûresi*, 39.

88 "Güneş, kendisi için belirlenen yerde akar (döner)." Kur'an-ı Kerîm, *Yâsîn Sûresi*, 38.

ve mantûk-ı masdûk *lein şekertüm le-ezîdenneküm*⁸⁹ bu mevâcib-i celile-ti'l-merâtib ve rağâyib-i cezîleti'l-menâkıbın kat'-ı mesâfe-i deryâ-yı vesî-i'l-fezâ-yı şükri vâcibi'l-edâsı ve istifâ-yı hukûk-ı nî'met-efzâ-yı hamd-i lâzîmi'l-kazâyâsı zimmet-i 'âli rütbet-i şâhâne ve himmet-i me'âlî-i nehmet-i Pâdişâhâne farz-ı lâzım ve emr-i mütehattim ve *Rabbi evzi'nî en eşkûra ni'meteke'l-letî en'amte'aleyye ve'alâ vâlideyye*⁹⁰ kerîmesinin imtisâl-i mazmûn-ı bî-misâlî mevâcib-i tevâtür-feyzân-ı nî'am-ı mün'im olduğu ecilden âbâ ve ecdâd-ı behiştî-me'âd ve eslâf-ı eşrâf-ı firdevsî-rukâdım enârallâhu berâhînehüm ve sekale [227a] bi'l-hasenâti mevâzînehüm himâyet-i beyza-i İslâmî veche-i himmet ve bahr ü berde ikâmet-i merâsim-i ğazâ-yı ğarrâyı kusârâ-yı bağıyyet mülâhaza eyledikleri gibi Cenâb-ı celâlet-me'âbım dahî *el-veledü'l-hurr yektedî bi-âbâ'ihî'l-ğırr* mazmûnuna iktidâ ve men eşbehe âbâhu mâ zaleme meknûnuna iktifâ idüb zemân-ı sa'd iktirânımda ebvâb-ı ğazv ve cihâd küşâde ve esbâb-ı kıtâl ehl-i 'inâd âmâde olmak ve kabul-i İslâm ve iltizâm-ı cizyeden ibâ ve imtinâ' ve kasd-ı mazarrat-ı sefâyin ve kılâ' iden küffâr-ı hâksârın rakabe-i iktidârları rakabe-i inkıyâda tekayyüd ve nehîb-i husâm-hûn-âşâm ğuzât-ı hoceste-a lâm ile mâ sade-ka *hattâ yu'tü'l-cizyete*⁹¹ olunca dâr ve diyâr-ı nekbet-medârlarını tahrîb ve ihrâk ve darb-ı süyûf kemân-ı nusret-me'lûf ile dimâ-ı habîseleri ihrâk ve ehl ü 'ıyâllerini seby ü istirkâk ve muhâfazat-ı sevâhil ve cezâyir ve hırâset-i me'âkıl ve benâdir ve bâ'is-i rahs ve hasb-ı emtî'a ve es'âr ve câlib-i nefâyis-i bizâ'-ı aktâr ve sebeb-i 'imâret-i büldân ve emsâr olan tavâyif-i tüccâr-ı menfa'at-âsârın emn ü emânı ve leb-i deryâda tevattî iden re'âyâ ve berâyânın meskûn ve itmînânı için bir serdâr-ı âsâf-vakâr ve sipehsâlâr-ı sûtûde-etvâr ta'yîn oluna geldüğüne binâ'en hâlâ vezâret ile kapudanum olan düstûr-ı mükerrrem müşîr-i müfahham nizâmu'l-âlem müdebbir-i umûri'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb mütemmimü mehâm-mi'l-enâm bi'r-re'yi's-sâ'ib müşeyyidü bünyânî'd-devletü ve'l-ikbâl mûmehhidü erkânî's-sa'âdeti ve'l-iclâl mürettibü hilâfeti'l-kübrâ mükemmilü nâmûsî's-saltanati'l-'uzmâ râfi'ü râyât-i ma'delet-güsterî câmi'u âyât-ı nisfet-perverî el-murâbit fi-sebîli'l-lâh el-mücâhid li-vechi'l-lâh el-mahsûs bi-'inâyeti'l-meliki'l-hâlık *ellezî yehtâra mâ yeşâ'ü* Ahmed Paşa edâme'l-lâhu Te'âlâ iclâlehû ve zâ'afe 'ızzehû ve ikbâlehû kelâm-ı hikmet-mesbûk hıdmetü'-mülûkî nısfü's-sülûk kavlince harem-i melâ'ik-i mahrem ve nazar-ı kîmyâ-eserimde sebak iden mü'essiru tertîb-i iksîr-i hâssiyet ve netâyic-i hıdmet-i sadâkat-menkıbet ile cibillet-i necâbet fitratında mevdû' ve tînet-i kiyâset menziletinde [227b]

89 "Eğer şükrederseniz, elbette size (nimetimi) artıracam." Kur'an-ı Kerîm, *İbrâhim Süresi*, 7.

90 "Ey Rabbim! Beni, gerek bana gerekse ana-babama verdiğin nimete şükretmeye muvaffak kıl." Kur'an-ı Kerîm, *Neml Süresi*, 19.

91 "(Küçülerek elleriyle) cizye verinceye kadar (savaşın)" Kur'an-ı Kerîm, *Tevbe Süresi*, 29.

mecmû' olan vüfûr-ı şecâ'at ve şehâmet ve mezîd-i nebâhet ve fitânet ve yümni-nakîbet ve hüsn-i emâneti nasb-ı hâtır-ferhunde müessir ve mahzûn-ı zamîr-i feyz-i mezâhirim olduğundan ğayrı tab'-ı derrâkî câmi'-i şemâil-i fezâ'il-i nâ-mahsûr ve müstev'ib-i dekâyık ve celâ'il-i umûr-ı cumhûr ve mir'ât-ı zihn-i tâbnâkî kûdûrât-ı garaz ve ta'assubdan sâf ve kıble-nümâ gibi mâ'il-i semt-i 'ad ve insâf olduğına i'tikâd-ı seddâd-ı makrûn ve i'timâd-ı fu'âd-ı isâbet-nümûnum olmağın müşârûn ileyh hakkında 'ubâb-ı felek hubâb-ı 'inâyet-i mülûkânem mevc-zen ve muhît-i semâ besît-i 'âtîfet-i mülûkânem lecce-i efken olub mütevekkilen 'alâ hibreti'l-lâhi Te'âlâ hâlâ bu sene-i 'amîmeti'l-meymene ve işbu sâl-i ferhunde-fâlde Akdeniz'e techîz olunan Donanma-yı Hümâyûnum gemilerinde olan 'asâkir-i nusret-karîn ve cünûd-ı zafer-âyîne müşârûn ileyh vezîrim edâme'l-lâhu Te'âlâ iclâlehûyı serdâr ve sipehsâlâr nasb idüb bu berât-ı Hümâyûn-ı behcet-âyât ve haşmet-simâtı virdim ve bu minvâl üzre fermân eyledim ki mukârenet-i du'â-yı hayr-icâbet-eser ve mukârenet-i teveccühi derûn-ı safâ-mazharım ile deryâya çıkub *bismillâhi mecrâhâ ve mürsâhâ*⁹² kelimesiyle gûyâ olduktan sonra *fe-ize števeyte ente ve men me'ake 'ale'l-fülki fe-kuli'l-hamdü li'l-lâhi*⁹³ mahlasın müeddâsını ve redd-i eyyâm ve leyâl ve *izâ rakibû fi'l-fülki de'avu'l-lâhe muhlisîne*⁹⁴ müdde'âsını zikrolunan hâl ve makâl idüb *fe-izâ 'azimte fe-tevekkel 'ale'l-lâhi*⁹⁵ mücebince her ne maslahat-ı hayr-hâtimete şürû' ve her ne mahalle 'azîmet ve rücû' itmek isterse evvelâ dergâh-ı Rabbi'l-erbâb ve bârgâh-ı müfettihi'l-ebvâba hulûs-ı kalb ve kâbil ile tevekkül ve rûh-ı mukaddes-i Hazret-i Fahr-i kâ'inât 'aleyhi efdalü's-salevât ve ekmelü't-tahiyyâta tevessül ve ervâh-ı şerîfe-i çâr-yâr-ı buzurgvâr ve sâ'ir sahâbe-i ahyâr ve evliyâ-yı ebrâr ve meşâyih-ı kerâmet-şi'ârın himem-i ma'nevîlerinden isti'ânet ve istiğâset ba'dehû 'âzim olduğu emre mübâşeret idüb **[228a]** her husûsda tedbîri takdir-i Hayy-ı Kadîr'e muvâfık ve re'y-i 'âlem-ârâ-yı mahz-ı savâba muvâfık olmağla sarf-ı cehd-i mevfûr ve bezl-i ihtimâm-ı nâ-mahsûr eyleye ve leb-i deryâda ve adalarda ve sâ'ir mahallerde vâkî' olan kılâ'-ı felek-irtifâ'ın yat ve yarak ve zehâyir ve erzâk ve hıfz-ı neferât ve ğayrı levâzım ve mühimmâtını gereği gibi yoklayub kusûr ve noksanların olı geldiği üzre tekmîl ve tevfir ve muhtâc-ı meremmet olan yerlerin teşyîd ve ta'mîr itdire ve diyâr-ı Mısır ve Mağrib ve ğayrı cevânibden zehâyir ve

92 “(Nuh dedi ki: ‘Gemiye binin!’) Onun yüzüp gitmesi de, durması da Allah’ın adıyladır.” Kur’ân-ı Kerîm, *Hûd Sûresi*, 41.

93 “Sen, yanındakilerle birlikte gemiye yerleştiğinde, ‘Allah’a hamdolsun.’ de.” Kur’ân-ı Kerîm, *Mü'minûn Sûresi*, 28.

94 “Gemiye bindikleri zaman (ihlâsla) Allah’a yalvarırlar.” Kur’ân-ı Kerîm, *Ankebût Sûresi*, 65.

95 “Kararımı verdiğin zaman da artık Allah’a dayanıp güven.” Kur’ân-ı Kerîm, *Âl-i İmrân Sûresi*, 159.

emti'a ile mahrûse-i İstanbul'a ve âhar yerlere gelüb giden sefâyin-i tüccâr ve âyende ve revendeyi hırâset ve himâyet idüb a'dâ-yı bed-nihâddan zarar ve gezend irişdirmemege bezl-i kudret ve sarf-ı istitâ'at eyleye ve nehb ü ğâret-i tüccâr ve tahrîb-i diyâr irtikâb iden levend firkataların ele getürdükde aslâ emân ve zemân virmeyüb firkatelerin⁹⁶ ihrâk ve içinde bulunan müfsidîne 'ukûbet ile 'ibret-i sükkân-ı âfâk eyleye ve İstanbul zahîrecisi nâmına varub gemisine tereke yüklendikden sonra doğru İstanbul'a getürmeyüb küffâr-ı hâksâra alub gidenlere rast geldikde gemilerin ve sermâyelerin mîrî için girift idüb kendülerin habs ü hıfz eyleye ve deryâda gezerken ânun gibi küffâr gemilerine mülâkî olursa Donanma-yı Hümâyûnum gemilerinde olan ümerâ ve Fenerlü kapudanlar ve sâir rüesadan ehl-i vukûf ve kârdan rüzgâr-dîde korsanları yanına cem' idüb bî'l-itifâk müşâvere eyleyüb 'inâyet-i Hakk'la ğalebe ve nusrete temâm mertebede müteyakkın ve ğuzât ve mücâhidîn gereği gibi müsâ'id ve mu'âvin olurlar ise hüsn-i tedbîr-i dil-pezir ile a'dâ-yı bî-dîni tu'me-i tîğ-i bî-dirîğ ve arza-i şimşîr-i 'adüvv tedmîr eylemek bâbında sa'y-ı belîğ ve şedd-i nitâk-ı ğayret ve tesmîr-i sâk-ı hamiyet idüb bî-mahal ve bî-isti'dâd hareket ve 'acele ile 'arz-ı saltanatıma muğâyir ve sun'a [228b] müsâra'at eylemeye ve sefer zemânı muktazî oldukda 'âdetâ muhâfazası lâzım olan mahallerin beglerin ve kapudanların çekdirir gemiler ile muhâfazaya alıkoyub kendüsi sâ'ir Donanma-yı Hümâyûnum gemileriyle Tersâne-i 'Âmireme 'avdet ve mürâca'at eyleye ve müşârün ileyh ile deryâ seferine me'mûr olan eger Mağrib beglerbegileri ve eger sâ'ir beglerbegiler ve sancak begleri ve İskenderiyye ve Dimyat ve Reşîd begleri ve sâ'ir deryâ seferine me'mûr olan Mora ve gayrı elviyede ze'âmet ve tîmârları olan Dergâh-ı mu'allâm müteferrikaları ve çavuşları ve Dîvân-ı Hümâyûnum kâtibleri ve sâ'ir zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr ve müstahfızân-ı kilâ' ve ğayrılardır ve eger Tersâne-i 'Âmire reisleri ve 'azabları ve kalafatçı ve tobçı ve humbaracı ve alatçılardır⁹⁷ müşârün ileyhi kendülere serdâr- nâfizü'l-kelem ve sipehsâlâr- câriyyü'l-ahkâm bilüb sözine mütâba'at ve emrine mürâca'at idüb ta'zîm ve ikrâm ve tevkîr ve ihtirâmında dakika fevt eylemeyeler ve hıdmet mukâbelesinde her kişinin hıdmet ve liyâkat ve şecâ'at ve şehâmetine göre kânûn-ı kadîm-i Osmânî üzre eger beglerbegilik ve eger sancak ve müteferrikalık ve çavuşluk ve âhar dirlik tevcîh

96 Firkateler, genelde 10-17 oturaktan oluşmaktaydı. Hızlı hareket kabiliyetine sahip olup nehirlerde de kullanılmaktaydı. Firkate adıyla bilinen gemiler hakkında daha fazla bilgi için bkz. İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2003, s. 8384-; İdris Bostan, *Osmanlılar ve Deniz: Deniz Politikaları, Teşkilat, Gemiler*, 3. bs., İstanbul, Küre Yayınları, 2010, s. 127129-.

97 Yelken halatlarını kullanmakla görevli olan gemi mürettebatına alatçı denmekteydi. Gemi mürettebatı ve hizmetlileri hakkında bilgi için bkz. Bostan, *Osmanlılar ve Deniz*, s. 89-99.

iderse 'izz-i huzûr-ı fâyizü'n-nûrumda makbûl ve ibkâ ve istimrâra mevsûl olub tevkîf ve tesvîf olunmak ihtimâlin virneyeler ve müşârün ileyh ile deryâ seferine me'mûr iken gelmeyüb emr ile kalmayanların ve hıdmetinde tekâsül ve ihmâl idenlerin menâsıb ve dirliklerin bî-tevakkuf seferde hıdmetde bulunanlara tevcîh idüb aslâ hımâyey eylemeye ve Donanma-yı Hümâyûnuma müte'allik beksimad ve kirbâs tente ve bâd-bân ihzârında ve sâ'ir tekâlîf ve mühimmât-ı seferi bi't-temâm vaktinde ve zemânında ihrâcında taksîr ve ihmâli zuhûr iden kadıların dahî kadılıkların kânûn üzre müstahak olanlara tevcîh idüb başka rûznâme tutdura ve 'asker halkından fesâd ve şenâ'atı ve re'âyâya te'addî [229a] ve eziyyeti ve hıdemât-ı Hümâyûnumda 'adem-i itâ'atı zuhura gelenlerin cürm ü cinayetlerine göre haklarından gelüb cezâların vire ve bi'l-cümle müşârün ileyh serdârımın şükürin müsmir ve şikâyetin mü'essir bilüb *etî'u'l-lâhe ve etî'u'r-resûle ve ülü'l-emri minküm*⁹⁸ fehvâsıyla 'amel idüb rızâ-yı hümâyûnum üzre hıdmet ile du'â-ı hayırma mazhar olmağa ihtimâm-ı 'ale'd-devâm eyleyeler. Şöyle bileler. 'Alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar.

II. Merhûm ve ve mağfûrun leh Vezîr-i a'zam Murad Paşa 'aleyhi'r-rahmeti ve'r-ridâ'ya virilen Serdârlık Berâtının Sûretidir:

Çün Sultân-ı 'azîmü's-şân-ı memâlik-i kudret ve ibdâ' ve Hallâk-ı 'ale'l-it-lâk-ı 'avâlim-i fitrat ve ihtirâ' Te'âlâ şânühû ve behere bürhânehû vücûd-ı fâyizi'l-vücûdumu bestat-ı hazâyin ve bilâda ve kesret-i 'asâkir ve ecnâd ile selâtîn-i 'Arab ve 'Acem ve havâkîn-i Türk ve Deylem'den mümtâz ve zât-ı sa'âdet-sıfâtımı tervîc-i dîn-i Hanîf-i Nebevî ve takviyet-i şer'-i şerîf-i Mustafavî ile mülûk-i 'adâlet-i sülûk-ı etrâf ve hükkâm-ı hoceste-fercâm eknâfdan ser-efrâz ve men-şûr-ı ebediyyü's-sütûr-ı saltanat-ı rûz-ı efzûnumı tevkî'-i refî'-i hasünet müstekarren ve makâmen [223b] ile mu'anven ve tuğrâ-yı ğarrâ-yı hilâfet-i ebed-makrûnumı zîver-i enver *innî câ'ilüke li'n-nâsi imâmen*⁹⁹ ile müzeyyen eyledi. Lâ-cerem bu ni'met-i girân-mâye ve mevhibet-i bülend-pâyenin edâ-yı merâsim-i şükür ü sipâs ve kazâ-yı levâzım-ı hamd-i muhkemi'l-esâsı için zılâl-i 'adl ü dâd ile müstazıll ve havme-i hımâyey ve re'fetimde müsterîh ve âsûde-dil olan sükkân-ı hudûd ve süğûr-ı aktâr-ı bilâd ve tavâ'if-i mütenevvi'a-i re'âyâ ve 'ibâd hayta-i hayâtat ve sıyânet ve dâire-i kilâ'et ve hirâsetimde ta'arruz-ı eşrâr ve âzâr-ı zaleme-i bedkirdârdan mahrûs ve masûn ve ızrâr-ı a'dâ-yı nâ-be-kâr ve zulm ve si-tem-i müteğallibe-i siyeh-rûzgârdan hısn-ı hasîn-i muhâfazat ve hisâr-ı üstü-

98 "Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan ülümlere (idarecilere) de itaat edin." Kur'an-ı Kerîm, *Nisâ Süresi*, 59.

99 "[Rabbi İbrahim'e] Ben seni insanlara önder yapacağım," demişti. Kur'an-ı Kerîm, *Bakara Süresi*, 124.

vâr-ma' deletimde mahfûz ve me'mûn olmak 'uhde-i zimmet-i Hüsrevâneme farz-ı lâzım ve rûtbet-i himmet-i Pâdişâhâneme emr-i mütehattim olduğu delîl-i 'aklî ile zâhir ve âşikâr ve şâhid-i naklî ile bâhir ve nümûdârdır. Binâ'en 'alâ zâlik hâlâ vilâyet-i 'Acem şâhı ve melâhide-i Kızılbaş pîşvâ-yı gümrâhı olan Şah 'Abbas-ı nâ-sipâs-ı hak-nâ-şinâs, merhûm ve mağfûr Cennet-mekân, Firdevs-âşiyân cedd-i emced-i fergad-i merkadim Sultân Murâd Hân hassahu'l-lâhu Te'âlâ bi-mezîdi'l-kerâmeti ve'r-rıdvân zamânında 'urza-i zevâl ve istisâl ve dâr ü diyâr-ı pâyâmâl-i huyûl-i ricâl-i hisâl olmuş iken envâ'-ı pûziş ve zarâ'at ve esnâf-ı hâhiş ve mes'elet ile bâb-ı vifâkı dakk ve siyâb-ı şifâkı şakk idüb taleb-i musâlahat ve recâ-yı müsâhabet eyledikte müşârün ileyh cedd-i hûrâ-mesnedim mahzen vedâyi'-i ilâhî olan re'âyânın âsâyişi ve 'aceze ve mesâkînin ârâmişi kasdıyla kabza-i tasarrufa dâhil ve zamîme-i memâlik-i cennet-mümâsil olan kılâ' ve bukâ'a ve nevâhî ve ziyâ'a ta'arruzdan kasr-ı yed ve esâs-ı ehillâsın 'ale'd-devâm mümehhed ve müşeyyed eylemek şartıyla 'akd- sulh ve salâh ve def'-i harb ve kifâh itmekle birkaç yıl 'asâkir-i nusret-mezâhir hücumûndan emîn ve kâşâne-i ferâğ ve refâhiyetde mesned-nişîn olub cüyûş-i encüm-şümâr ve cünûd-ı zafer-iktidârımın [224a] niçe demden berü gazâ ve cihâd-ı küffâr-ı hâksâra iştiğâllerin ve münkirân-ı dîn-i mübîn ve mütemerridân-ı dûzah-karîn ile 'ale't-tevâlî kitâl ve cidâllerin fırsat 'add idüb gâyet-i 'aceb ve ğurûr ve nihâyet-i nahvet ve şürûrundan nakz-i 'ahde şitâb ve fesh-i sulhı irtikâb ile 'ale'l-gafle hareket ve Tebriz ve Nahcivân ve Gence ve Revân memleketlerine 'azîmet ve re'âyâ ve berâyâsına îsâl-i mazarrat ve hasâret itdüğü derece-i tevâtüre irişmekle müfsid-i mezbûrun gûşmâli ve melâhide-i dalâlet-karînin istisâli için vüzerâ-yı 'ızâmım ve vükelâ-yı kirâmımdan mezîd-i şecâ'at ve şehâmet ile fâyıku'l-akrân ve vüfür-ı ferâset ve kiyâset ile müşârün ileyh-i bi'l-benân bir serdâr-ı zafer-şi'âr ve sipehsâlâr-ı nusret-medâr ta'yîn olunması mühimmât-ı gayret-i dîn ve devlet ve mütemmimât-ı hamiyet-i nâmûs-ı saltanatdan olmağın ilâ hâze'l-ân Engürüs Seferi'ne serdâr olan düstûr-i ekrem müşîr-i efham nizâmü'l-'âlem müdebbir-i ümûri'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb mütemmim-i mehâmmi'l-enâm bi'r-re'yi's-sâ'ib mümehhid-i bünyâni'd-devleti ve'l-ikbâl müşeyyid-i erkâni's-sa'âdeti ve'l-iclâl şîr-i bîşe-i megâzî ve dilîr-i zafer-pîşe-i mücâhid gâzî mürettib-i merâtib-i hilâfet-i kübrâ mükemmil-i nâmûs-ı saltanat-ı 'uzmâ el-mahsûs be-mezîd-i 'avâtıfı'l-meliki'l-cevâd vezîr-i a'zam ve âsaf-ı akdemim Murâd Paşa edâmellâhu Te'âlâ iclâlehû ve zâ'afa 'ızzehû ve ikbâlehû 'umde-i evkât-ı rûzgâr ve hülâsa-i eyyâm-ı leyl ü nehârın bilâd-ı Mısır ve hudûdımın ve sügûr-ı Ta'z ve San'a ve 'Aden'de A'râb-ı şekâvet-nisâb ve havâric ve etğiyâ-i dalâlet-me'âb ile muhârebe ve mukâtelede ve niçe müddet Kızılbaş-ı dîn-hırâş serhadlerinde mudârabe ve mukâbelede bezl-i cehd-i bî-şümâr ve hayl-i mâh ve sâlden berü Engürüs serhadlerinde dâ'i-

mü'l-evkât Macar ve Beç kralı ile ceng ve peykâr ve harb ve kârzâr ve mahûf ve mahtûr olan kılâ' ve bîkâ'in hıfz ü hırâsetinde sarf-i iktidâr husûsen darb-ı şimşîr-i zafer-te'sîr ve hüsn-i tedbir-i dilpezîri [224b] ile Macar tâyifesini kral-ı dâll-i Alaman'ın 'asker-i şeyâtîn peykerinden tefrîk ve Devlet-i 'Aliyye'me meyl ve itâ'atleri 'urvesin tevsîk ve içlerinden müstakil kral nasbı ile rabka-i mutâva'ata idhâl ve Nemçe kralı dahî bi'z-zarûre cizye ve harâc-ı mu'tâdını irsâl eylemeğe 'illet-i gâ'î ve bunun emsâli hıdemât ile bâ'is-i kişver-güşâyî olduğundan ğayrı tecârib-i eyyâm ve leyâl ve istikmâl-i sinn ü sâl ve kemâl-i 'akl ü dirâyet ve nihâyet-i fehm ü ferâset ve yümn-i nakîbet ve hüsn-i 'akîdet ve salâh ü diyânet ve nezâhet ve nekâhet ile emsâlinden müte'ayyin ve âsâr-ı rüşd ü necâbet ve envâr-ı sedâd ve salâbet sahîfe-i cebîninde mütebeyyin olduğu ecilden mütevekkilen 'alâ hayreti'l-lâhi te'âlâ müşârün ileyh edâme'llâhü Te'âlâ iclâlehûyu Şark seferine serdâr ve sipehsâlâr ve pîşvâ-yı cüyûş-ı zafer-iktidâr nasb idüb bu berât-ı behcet-âyât ve sa'âdet-i gâyatı virdim ve buyurdum ki müşârün ileyh ile ma'an sefer-i mezbûra [me'mûr] olan Rûm ili ve Anadolu ve Karaman ve Rûm ve Şâm ve Haleb ve Çıldır ve Batum ve Erzurum ve Kars ve Van beglerbegileri ve dergâh-ı mu'allâm Yeniçeri ağaları ve ekrâd-ı şecâ'at-nihâdın ocak hâkimleri ve zikrolunan beglerbegilerde vâkî olan sancak begleri ve altı bölük ağaları ve dergâh-ı mu'allâm müteferrikaları ve çavuşları ve kırk nefer gediklülerden mâ'adâ Dîvân-ı hümâyûnum kâtibleri ve defterhâne ve mâliyyeden on beş nefer gediklerden gayrıları ve şâgirdleri ve çavuşoğulları ve alaybegleri ve çeribaşları ve 'umûmen zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr ve dergâh-ı mu'allâm yeniçerileri ve südde-i sa'âdet-medârımın altı bölük kapıkulları ve kethüdâları ve subaşları ve bölükbaşları ve odabaşları ve dergâh-ı mu'allâm cebecileri ve topçıları ve top arabacıları ve eli emirlü ve ma'zûl ve gönüllü yiğitler ve bi'l-cümle memâlik-i mahrûsemde bin akçeden bir akçeye dek dirlige mutasarıf olan kullarımdan celîl ve hakîr ve sagîr ve kebîr müşârün ileyh [225a] benim vekîl-i mutlak-ı mu'temedün 'aleyh ve nâ'ib-i küll-i mevkûlün ileyhim bilüb mahall-i nakl ve terhâl ve hîn-i ceng ü cidâl ve sâ'ir akvâl ve ef'âl ve umûr ve ahvâlde sözine mütâba'at ve emrine mürâca'at idüb bi-vechin mine'l-vücûh muhâlefete cevâzdan ictinâb ve ihtirâz eyleyeler ve 'inâyet ve imdâd-ı Hudâ-yı vâhibü'l-murâd ile serhade dühûl ve memâlik-i a'dâya vüsûl müyesser oldukda *men isteşâre lem yendüm*¹⁰⁰ mazmûnunu düstûru'l-'amel ve *şâvirhüm fi'l-emr*¹⁰¹ ma'nâsını kânun-ı mücmel ve mufassal idinüb a'yân-ı 'askerin kudemâ ve kâr-dîdeleri ve rûzgârın germ ü serd çeşîdeleriyle kur'a-i istişâreyi idâre ve teveccüh-i tâmm ve mülâhaza-i temâm ile teharîr ve istihâreden sonra ittifâk-ı ârâ-yı erbâb-ı fikret-i sâ'ibe ve icmâ'-i lisân ve cenân-ı

100 "İstişâre eden pişman olmaz."

101 "İş hakkında onlara danış." Kur'ân-ı Kerîm, *Âl-i İmrân Sûresi*, 159.

ashâb-ı hıbrat-ı sâkıbe ile eger lâzım olan mahallerde yeniden kal'a binâsına mübâşeret ve eger a'dâ-yı bed-re'yin kabza-i istîlâsına giren kılâ'ı muhâsara ile istihlâs-ı vilâyet ve memleketdir ve eger düşmen ülkesine ılgar ile tahrîb ve gâret ve îsâl-i mazarrat ve hasâretdir ve eger mukâbeleye gelen melâhide-i gümrâh ve kızılbaş-ı evbaş-ı rû-siyâh ile ihtiyâr-ı muhârebe ve mesârîf ve eger düşmen talebiyle kâ'ide-i eslâfım üzre dîn ü devlet ve nâmûs-ı saltanatıma nâfi' 'uhûd ve şûrût ile sulh ü salâh ve husûl-i vifâk ve izâle-i şikâk ve halâkdır ve eger iktizâ eylediği mahallerde muhâfaza-i serhadde kalmaktır ve eger münâsib görülen yerlerde kışlamakdır ve eger Anadolu yakasında mürûr ve güzâr eylediği yerlerde dâ'ire-i itâ'atdan hâric olan Celâlî ve zorba eşkıyâsının haklarından gelmekdir müşârün ileyh serdâr-ı zafer-kirdârım salâh ve savâb gördüğü üzre uğur-ı Hümâyûn-ı zafer-makrûnumda gazâ ve cihâd ve hedm-i bünyâd-ı fesâd-ı 'aduvv-i bed-nihâdda cibilletlerinde merkûz olan şecâ'at ve şehâmet ve tînetlerinde mermûz olan besâlet ve celâdetlerin zuhura getirüb hîn-i cenk ve muhârebede musâberet ve hengâm-ı harb ve mudârebede mücâhedetde taksîr ve tekâsül ve te'hîr ve tesâhüle [225b] cidden ruhsat göstermeyeler. Benim i'timâd ve istinâdım ve vüsûk ve i'tikâdim kesret-i 'asâkir ve ricâl ve vefret-i zehâyir ve emvâl ve müsâ'adet-i âlât ve edevât-ı cidâl ve kıtâle degildir. Ancak emr-i şer'-i mutahharımı takviyet ve emr-i mübîn-i şerîfine hıdmet eylediğim Perverdigâr-ı zemîn ü âsümânın 'inâyetine ve hulâsa-i kevn ü mekân ve Peygamber-i âhiri'z-zemân hazretlerinin vesâir sahâbe-i kirâm ve evliyâ-yı 'ızâmın rûhâniyyetlerinedir. Bi-hamdillâhi Te'âlâ nakz-ı 'ahd bu cânibden olmayub taraf-ı melâhideden olmağla dergâh-ı Rabbü'l-'âlemînden ümîdim budur ki ve *men nekese feinnemâ yenküsü 'alâ nefsihi*¹⁰² muktezâsınca şe'âmet-i gadr ve hîlet ve vehâmet-i mekr ve hadî'at sahâbe-i 'ızâma itâle-i lisân ve ehl-i sünnet ve cemâ'ata buğz ve 'udvân iden melâhide-i bî-dîne râci' ve 'âid ve gâzî kullarıma dâ'imâ tevfik-i Yezdânî ve te'yîd-i Sübhânî delîl ve kâyid olub du'â-yı hayr ve hulûs-i kalb ile olan hüsn-i teveccüh-i bâtınım berekâtıyla gürûh-i ehl-i İslâm muzaffer ve mansûr ve fey'-i dâlle-i revâfız li'âm-ı müdemmer ve makhûr olalar ve müşârün ileyh serdâr-ı âsaf-vakârım ile me'mûr olan beglerbegiler ve kul ağalarından ve sancak beglerinden ve sâ'ir cünûd-ı zafer-vüfûdumdan şecâ'at ve dilâverlikleri ve âhar vechle hıdmetleri zuhûra gelenlere istihkâkları ile vezâret ve eger tarîkleriyle eyâlet ve eger mevleviyyet ile kadılık ve sancakdar ve eger sâ'ir dirlik ve terakkî ile ri'âyetdir kânun-ı Osmânî üzre ehline ve mahalline her ne tevcîh iderse makbûl-ı Hümâyûnum olub aslâ ve kat'â tağyîr ve tebdîl ve te'hîr ve tahvîl-i tatarruk eylemek ihtimâli olmayub 'izz-i huzûr-ı müstevcibi'l-hubûrumda ibkâ ve istikrâra karîn ve envâ'-ı 'avâtîf ve eltâf-ı pâdişâhânem rehîn-i âmâl-i guzât-ı mücâhidîn

102 "Kim ahdini bozarsa, ancak kendi aleyhine bozmuş olur." Kur'ân-ı Kerîm, *Fetih Sûresi*, 10.

olmak mukarrerdir ve'l-hâsıl nass-ı a'câz-ı muhtass *etî'ullâhe ve etî'urresûle ve ülü'l-emri minküm*¹⁰³ mücebince müşârün ileyhın emrini benim emrim ve sözünü benim sözüm bilüb âna muhâlefeti bana muhâlefet [226a] ve bana muhâlefeti Resûl'e muhâlefet ve Resûl-i kerîme muhâlefeti Hudâ-yı 'azîme muhâlefet mülâhaza idüb tarîk-i kavîm-i mütâva'atdan 'udûl ve câdde-i mütâba'atdan nükûl eylemeyeler ve hıdmetde ve yoldaşlıkda bulunanlara rî'âyet lâzım oldığı gibi nezl-i 'asâkir ve sâ'ir mühimmât-ı sefer ihrâcında ve zamanıyla mahall-i me'mûra îsâlinde bilâ 'uzr-i şer'î tekâsül ü ihmâli sudûr iden mevâlî ve sâ'ir kasaba kadırlarının 'azlıdır ve muhârebede düşmeden yüz döndürüb lekelikler eyleyenlerin ve kavli kavlince ve yollu yolunca yorulmayub gedüğünden hâric yerde ve ilerüde girüde kendü başına salma yürüyüb gedüğün beklemeyenlerin ve 'asker içinde idlâl ve ihtilâle bâ'is olanların ve mürûr ve 'ubûrda yol kenarlarında tereke çükündür¹⁰⁴ ve demed biçüb davarlarına yedürenlerün ve me'mûr olduğu serhadde kalmayub firâr idenlerin ve davarların biçilmemiş tarlaya salıvirenlerin ve re'âyânın me'kûlât ve esbâbların akçesin alub nehb ü gâret idenlerin kânun-ı kadîm-i 'Osmânî ve yasak-ı Hümâyûn-ı sâhib-kırânî üzre eger başların kesüb boyunların urmakdur ve eger ortasından iki biçmekdür ve eger habs ve sâ'ir 'ukûbet ile siyâset ve mu'âhaze idüb gayra mücib-i 'ibret için gereği gibi haklarından gelmekdür mahallinde bilâ-tevakkuf icrâ idüb kimesneye hımâyet ve müsâmahat eylemeye. Mutlakâ müşârün ileyh ile me'mûr olan hâkim ve mahkûm ve âmir me'mûr bu seferi sâ'ir esfâra ve müşârün ileyhi âhar serdâra kıyâs eylemeyüb şükr ü şikâyetini müsmir ve müessir bilüb saht ve 'azabımdan hirâsân ve rızâ-yı Hümâyûnumı tâlib ve cûyân olmağa devlet-i dînevî ve sa'âdet-i uhrevîye nâyil ve du'â-yı hayr-icâbet-karînim isticlâbına 'âzim ve mâ'il olalar ilâ âhirihî.

III. Budin Eyâleti 'Inâyet Olunan Vezîr İbşîr Mustafa Paşa'ya Virilen Serdârlık Beratıdır:

Çün debîrân ve eyvân-ı irâdet-i ezeli ve münşi-i debîristân-ı meşîyyet-i lem yezeli hâme-i kudret ve ibdâ' ve kelk-i fitrat ve ihtirâ' ile menşûr-ı lâmi'ü'n-nûr-ı hilâfet-i ebed-makrûnumı tuğrâ-yı ğarrâ-yı *innâ mekkennâ lehû fi'l-arzi ve âtey-nâhü min külli şey'in sebeben*¹⁰⁵ ile mu'anven ve berât-ı devlet-simât-ı saltanat-ı

103 "Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan ülüemre (idarecilere) de itaat edin." Kur'ân-ı Kerîm, *Nisâ Süresi*, 59.

104 Pancar anlamında kullanılan çükündür kelimesi metinde sehven "çükündüb" şeklinde yazılmıştır.

105 "Gerçekten biz onu yeryüzünde iktidar ve kudret sahibi kıldık, ona (muhtaç olduğu) her şey için bir sebep (bir vasıta ve yol) verdik." Kur'ân-ı Kerîm, *Kehf Süresi*, 84. Âyet mealleri için faydalanılan kaynak hakkında bkz. Hayrettin Karaman vd., haz., *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.

rûz-efzûnumı tevki'-i refî' ve *ce'aleküm mülûken ve âtâküm mâ lem yû'te ehaden mine'l-'âlemîn*¹⁰⁶ ile müzeyyen ve zât-ı huçeste-sıfât ve vücûd-ı fâyiziü'l-cûdumı [39b] vefret-i hazâ'in ü bilâd ve kesret-i 'asâkir-i ecnâd ile selâtın-i 'Arab ve 'Acem ve havâkîn-i Türk ve Deylem'den mümtâz ve ser-efrâz eyledi. Lâ-cerem bu ni'met-i girânâyeye ve mevhibet-i bülend-pâyenin edâ-i merâsim-i şükri için emsâr ve aktâr-ı rub'-ı meskûnda zılâl-i 'adl ü dâdımla müstezall olan envâ' ve ecnâs-ı ümem ve sükkân-ı zevâyâ-yı 'âlem *küllüküm râ'in ve küllüküm mes'û-lün 'an ra'ıyyetihi*¹⁰⁷ mücibince ta'arruz-ı eşrâr-ı bed-kirdârdan ve âzâr-ı a'dâ-yı mazarrat-şi'ârdan me'mûn olmaları emr-i lâzım ve farz-ı mütehattim olduğu berâhîn-i 'akliyye ile rûşen ve delâ'il-i nakliyye ile müberhendir. Binâen 'alâ-zâlik verâ-i İslâm'ın sedd-i sedîdi ve Engürüs serhaddinin âhen-kilîdi olan Budin ve âna tâbî' olan kulel ve kılâ'ın ve emkine ve zıyâ'ın hıfz ü hırâseti ümmehât-ı mühimmât-ı dîn ü devlet ve elzem-i levâzımât-ı 'ırz ve nâmûs-ı saltanatımdan olmağla irsâl olunan vüzerâ-yı 'ızâm ve vükelâ-yı kirâmımın her birine kemâl-i istiklâl virilüb tuğrâ-yı Hümâyûnumla mu'anven serdârlık beratları virilügelmeğin el-hâletü hâzihî Semendire sancağı ve vezâret ile Budin eyâleti ihsân olunan işbu râfi'-i tevki'-i refî'-i ferhunde-fâl-i şehriyârî ve nümâyende-i yarlığ-ı belîğ-i bedî't-tebliğ-i meserret-makâl-i tâcdârî düstûr-ı mükerrerem ilâ âhrihî İbşir Mustafa Paşa edâme'l-lâhu te'âlâ emekdâr ve sadâkat-kirdâr ve terbiyyet-i kîmyâ-esserimle perverde olmuş şecâ'at-şi'âr olduğundan gayrı hıfz u hırâset-i memleket ve zabt ü sıyânet-i kul ve ra'ıyyet bâbında hüsn-i tedbîr ve tedârüküne her vechle i'timâd-ı hümâyûnum ve i'tikâd-ı sedâd-makrûnum olmağla hakkında âfitâb-ı re'fet-i mülûkânem pertev-efken ve bihâr-ı 'âtıfet-i pâdişâhânem mevczen olub Budin ve Bosna ve Tımışvar ve Egri ve Kanije eyâletlerinde olan 'umûmen beglerbegiler ve sancak begleri ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr ve alaybegi ve çeribaşaları ve defter kethüdâları [40a] ve tîmâr defterdârları ve kul ve neferât ağaları ve kılâ'dizdârları ve birden bine ve binden yüzbine varınca mansıb ve dirlik tasarruf idenler ve ma'zûl ve eli emirlü ve kuvvet-i bedeniyeye mâlik mütekâ'idîn üzerlerine vezîr-i müşârün-ileyhi ser'asker ve serdâr ve cenâb-ı celâlet-me'âbım tarafından vekîl-i celîli'l-i'tibâr ta'yîn idüb bu nişân-ı Hümâyûn-ı 'izzet-meşhûnı virdim ve buyurdum ki ol serhadlere müte'allik hususlarda re'y-i rezîn ve fikr-i isâbet-karîn

106 “[O] sizi hükümdarlar kıldı. Âlemlerde hiçbir kimseye vermediğini size verdi.” Kur'ân-ı Kerîm, *Mâide Süresi*, 20.

107 “Hepiniz çobansınız; hepiniz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz.” Buhârî, Cum'a 11; Müslim, İmâret 20; Ebû Dâvûd, İmâret 1, 13; Tirmizî, Cihad 27. Hadisin anlamı ve istihracı için yararlanılan kaynak hakkında bkz. İmâm Nevevî, *Riyâzü's-Sâlihîn: Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, tercüme ve şerh M. Yaşar Kandemir, İsmail Lütfî Çakan, Raşit Küçük, c. 4, İstanbul, Erkam Yayınları, 2010, s. 24.

ile müstakil serdâr-ı celfî'l-i'tibârım olup hıfz ü hırâset-i hazâyin ü memleket ve zabt ü sıyânet-i kılâ' ve sipâh ve ra'yyet bâbında ve havâss-ı hümayûn ve aklâm-ı müteferrikadan 'âid olan mâl-i cedîd ve bekâyâsın tashîh ve tahsîl ve serhad kullarının mevcûd ve nâ-mevcûdın tahrîr ve tekâmîl ve Nemçe ve Macar ile mün'akid olan sulh ve 'ahdin nakzına bâ'is bir hâl sudûr idüb âsitâne-i sa'âdetime 'arz olunub cevâbı varınca te'hîrde âfet ve fırsat mahalli fevt olmak lâzım gelirse 'arz ve i'lâna tevakkuf itmeyüp ve *şâvirhüm fi'l-emr*¹⁰⁸ müsted'âsınca sefid-rîş ve 'âkıbet-endîş ve dîndâr ve salâh-kîş ehl-i vukûf serhad gâzîleriyle istişâre ve hablü'l-metîn-i tevekküle tevessül ve istihâre idüp fırsat el virdüğüne göre tedârükün gördükden sonra 'arz eylese ve ğaflet ve ihmâl veyâ sû-i tedbîr ile 'asâkir-i İslâm'a veyâ kılâ'-ı memleketime zarar ve gezend irişdirmekten ve esâs-ı 'ahd ü sulha rahne ve tezelsül gelmekden be-ġâyet ihtirâz üzre olalar ve bi'l-cümle zikrolunan eyâletlerin hazîne ve mukâta'ât ve kılâ' ve bikâ'da yat ve yarağ ve cebehâne ve eşkâliyle kul ve neferâtın mevcûdın su'âl idüb mâl-i mîrî her kimde zuhûr ider ise tahsîl ve tevfirinde ve kul tâifesinin 'ulûfelerin virmekte ve pîr ve nâ-tüvân olanlara [40b] kal'alarında sâkin olmak üzre mah-lûlâtın tekâ'üd virüb yerlerin hıdmete kâdir olanlara tevzî' itmekte mücidd ve merdâne ola ve cümle tavâyif-i 'askerî müşârün ileyhi serdâr ve sipehsâlâr ve taraf-ı karîni's-şerefimden vekîl-i kaviyyü'l-iktidâr bilüb emrine mutî' ve râm ve hüsn-i tedbîrine kıyâm-ı tâmm üzre olub tuğrâ-yı Hümayûnumla mu'anven ahkâm-ı şerife ile yanına da'vet iderse veyâhûd ne vechle hıdmete me'mûr iderse sözünü sem'-i kabûl ile ısgâ ve emrini bilâ-tereddüd icrâ idüb sudûr iden kelâmın benim lisân-ı dürer-bârımdan sâdir olmuş kelâm-ı vâcibü'l-ihtirâmım gibi mutâ' mülâhaza eyleyüb gönderdiği evâmir-i 'aliyyemin icrâsında ihtimâm ideler ve her kimin ki fesâd ve şenâ'atı ve düşmene câsûsluk tarîkıyla keşf-i râza müte'allik hıyâneti ve düşmenden kaçmağa yüz tutub cebâneti zuhûr idüb emrime 'adem-i itâ'ati vukû' bula ol makûlelerin bi-hasbi's-şer' ve'l-kânûn haklarından gelüb ve hıdemât-ı Hümayûnumda mevcûd bulunmayan ümerânın yerlerin âhara tevcîh ve 'arz idüb ve sâ'ir erbâb-ı istihkâkdan eger ağalıktır ve eger mahlûlden ve ibtidâdan ze'âmet ve tîmârdır eger serhad gönüllüleridir dergâh-ı mu'allâma 'arz ve i'lâma tevakkuf itmeyüb tevcîh idüb kendü tarafından tuğrâ-yı şerifimle mu'anven ahkâm-ı şerifem virüb ba'dehû kaydların südde-i sa'âdetime irsâl eyleye ve müşârün ileyhi serdârım dâ'imâ 'adl ü dâdı kendüye pîş-nihâd idüb râh-ı hakdan inhirâf ve tarîk-i istikâmetden 'udûl ve insirâf göstermeyüb hılâf-ı şer' ve kânûn bir ferde zulm ve te'addî itmeyüb ve itdirmeyüb ol serhadlerin hüsn-i intizâmına envâ'-ı ikdâm eyleye.

108 "İş hakkında onlara danış." Kur'ân-ı Kerîm, *Âl-i İmrân Süresi*, 159.